

KIVA KOULU -OPPITUNTIEN VAIKUTUS NELJÄSLUOK- KALAISTEN VERTAISUHTEISIIN KOULUSSA

Loviisa Kähönen
Opinnäytetyö, kevät 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

SISÄLTÖ

SISÄLTÖ.....	2
1 JOHDANTO	6
2 NELJÄSLUOKKALAISEN VERTAISUHTEET KOULUSSA.....	8
2.1 Vertaiset ja vertaisryhmät	8
2.2 Ystävyysuhteet	10
2.3 Torjutuksi tuleminen vertaisuhteissa.....	10
2.4 Luokkahenki	11
3 KOULUKIUSAAMINEN	14
3.1 Kiusaamisen muodot.....	14
3.2 Roolit kiusaamistilanteessa	16
3.2.1 Kiusattu.....	16
3.2.2 Kiusaaja	17
3.2.3 Muu ryhmä.....	18
4 KIVA KOULU -TOIMENPIDEOHJELMA	20
4.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisy	21
4.2 Kiusaamiseen puuttuminen	22
4.3 Aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia.....	23
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	26
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
6.1 Tutkimusympäristö ja tutkimuksen kohderyhmä.....	27
6.2 Tutkimusote ja aineistonkeruumenetelmät	27
6.2.1 Kyselylomake.....	28
6.2.2 Sosiogrammi	29
6.2.3 Narratiivinen tutkimus	30
6.3 KiVa Koulu -oppituntien suunnittelu ja toteutus	31
6.4 Aineiston analyysimenetelmät	32

6.4.1 Kyselylomakkeiden analyysimenetelmä.....	32
6.4.2 Sosiogrammien analyysimenetelmä	34
6.4.3 Kertomusten analyysimenetelmä	35
7 VERTAISUHTEIDEN JA LUOKKAHENGEN MUUTOS	37
7.1 Vertaissuhteiden ja luokkahengen muutos kyselylomakkeiden pohjalta .	37
7.2 Vertaissuhteiden muutos sosiogrammien pohjalta	41
8 OPPILAIKEN KOKEMUKSET LUOKAN MUUTOKSESTA.....	48
8.1 Positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen yhteismäärän muutos.....	48
8.2 Positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen määrän muutos alakategorioiden ja oppilaiden mukaan	50
9 POHDINTA	55
9.1 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet.....	55
9.2 Tutkimustulosten luotettavuus	58
9.3 Tutkimuksen eettisyys	60
9.4 Ammatillinen kasvu	61
LÄHTEET.....	63
LIITE 1. KYSELYLOMAKE HELSINKILÄISEN ALA-ASTEEN 4X-LUOKALLE .	67
LIITE 2. ENSIMMÄISTEN TARINOIDEN ANALYSOINTIKATEGORIAT	69
LIITE 3. TOISTEN TARINOIDEN ANALYSOINTIKATEGORIAT	73
LIITE 4. SAATEKIRJE VANHEMMILLE.....	77

TIIVISTELMÄ

Kähönen, Loviisa. KiVa Koulu -oppituntien vaikutus neljäsluokkalaisten vertaissuhteisiin koulussa. Diak Helsinki, kevät 2015, 77 s., 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyössä tutkittiin KiVa Koulu -toimenpideohjelmaan kuuluvien kiusaamisen vastaisten oppituntien vaikutusta erään helsinkiläisen ala-asteen koulun neljäsluokkalaisten vertaissuhteisiin. Työn keskiössä olivat luokan ryhmärakenteen, luokkalaisten vertais- ja ystävyysuhteiden sekä luokkahengen kartoitus sekä ryhmä- että yksilötasolla.

Tutkimus oli sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen. Aineisto kerättiin 22 oppilaalta ennen ja jälkeen oppituntien, jotka oli suunniteltu KiVa Koulu -toimenpideohjelman materiaalin pohjalta. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin kyselylomaketta, sosiogrammeja ja kertomuksia. Tutkimuksessa tarkasteltiin kaikkien oppilaiden kyselylomakkeita ja näiden pohjalta muodostettuja sosiogrammeja sekä kuuden oppilaan kirjoittamia kertomuksia.

KiVa Koulu -oppitunneilla oli vaikutusta luokan ryhmädynamiikkaan. Kiusaamista luokalla ei esiintynyt ennen eikä jälkeen KiVa Koulu -oppituntien, mutta yksittäisten oppilaiden kohdalla epämiellyttävä kohtelu vähentyi. Oppilaiden välisiä negatiivisia nimeämisiä KiVa Koulu -oppitunnit vähensivät 22 prosenttia.

Oppilaat saivat noin yhden uuden kaverin luokaltaan KiVa Koulu -oppituntien myötä, ja osa oppilaista pääsi osaksi kaveriporukkaa. Joidenkin oppilaiden kohdalla tämä oli erityisen merkittävää, sillä heillä ei aikaisemmin ollut yhtään vastavuoroista ystävyysuuhdetta. Osa kaveriporukoiden ulkopuolella olevista oppilaista jäi KiVa Koulu -oppituntien jälkeenkin ryhmittymien ulkopuolelle. Neljäsluokkalaisten luokkahenkeen KiVa Koulu -oppitunneilla ei ollut suurta merkitystä, vaan luokkahenki oli keskimäärin hyvä ennen ja jälkeen tuntien.

Tutkimustulokset olivat samansuuntaisia KiVa Koulu -toimenpideohjelman vaikuttavuustutkimusten kanssa kiusaamiskokemusten ja oppilaiden välisten ongelmien vähenemisen suhteen. Näiden asioiden vähenemiseen riittivät tutkimuksen mukaan kuitenkin jo pelkät KiVa Koulu -oppitunnit ilman muita KiVa Koulu -toimenpideohjelmaan liittyviä osa-alueita. Kaikkien luokalla olevien matkailan statuksen lapsien tilanteeseen KiVa Koulu -oppitunneilla ei ollut suurta vaikutusta, joten näiden lasten kohdalla tulee jatkossa miettiä uusia sosiaalisia tapoja tukevia keinoja.

Asiasanat: KiVa Koulu, peruskoulu, koulukiusaaminen, vertaissuhteet, ryhmädynamiikka, kvalitatiivinen tutkimus, kvantitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Kähönen, Loviisa

The effect of KiVa Koulu anti-bullying lessons on fourth grade pupils' peer relationships at school.

77 p., 4 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the study was to research how lessons that are based on the KiVa Koulu anti-bullying program affect fourth-grade pupils and their peer relationships. The main point was to examine how pupils see their peers, how strong a group spirit they have and what is the bullying situation before and after ten KiVa Koulu anti-bullying lessons.

The study was quantitative and qualitative. The data was collected from 22 pupils by using questionnaires, sociograms and narratives. Analysis was made for all of the questionnaires and sociograms that were based on those questionnaires. Twelve narratives written by six pupils were selected for analysis based on the pupils' social status in the class.

The KiVa Koulu anti-bullying lessons had an effect on pupils' peer relationships. Even though pupils did not report any official bullying before or after the KiVa Koulu anti-bullying lessons, the narratives revealed that some pupils did not suffer from other pupils' bad behavior anymore. The namings of those who were considered as "not so good friend" were decreased 22 percent.

As positive results the pupils said that they got at least one new friend and were mostly taken more as a part of a smaller friendship group. The group spirit did not change much as it was considered good before and after the KiVa Koulu anti-bullying lessons.

The results were similar to some studies made before about the effects of the KiVa Koulu anti-bullying program. This study was based on the KiVa Koulu anti-bullying lessons only ignoring the rest dimensions of the KiVa Koulu anti-bullying program, so as a conclusion it can be said that the lessons had a remarkable effect on pupils' peer relationships alone by themselves.

The KiVa Koulu lessons did not change every low status child's friendship situation or ease their way the get as a part of a smaller peer group so further studies will be necessary to clarify what kinds of interventions would help them as well.

Key words: KiVa Koulu anti-bullying program, bullying, comprehensive school, peer group, group structure

1 JOHDANTO

Koulukiusaaminen on tällä hetkellä erittäin ajankohtainen aihe ja se on ollut paljon esillä eri medioissa. Vaikka koulukiusaamisen ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen keskittyvä KiVa Koulu -ohjelma on käytössä noin 90 prosentissa perusopetusta antavista kouluista Suomessa (KiVa Anti-Bullying Program 2012), ei kiusaamiselle näytä tulevan loppua. Tutkimusten mukaan peruskouluikäisten koulukiusattujen määrä on pysynyt noin kymmenessä prosentissa useiden vuosien ajan (Hamarus 2008, 81). Uusinta tietoa yläkouluikäisten koulukiusaamisesta on saatavilla Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (2013) teettämän kouluterveyskyselyn tuloksista, jonka mukaan koulukiusaamista kokee vähintään kerran viikossa kahdeksan prosenttia 8.- ja 9.-luokkalaisista pojista sekä kuusi prosenttia 8.- ja 9.-luokkalaisista tytöistä.

Opinnäytetyöni käsittelee neljäsluokkalaisten ryhmädynamiikkaa ja sen muuttumista kiusaamisen vastaisten oppituntien myötä. Keskiössä ovat tietyn neljännen luokan oppilaiden sosiaalisten suhteiden tarkastelu ja niiden muuttuminen KiVa Koulu -toimenpideohjelman pohjalta suunniteltujen oppituntien myötä. Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen ja se kartoittaa neljäsluokkalaisten vertais-suhteita koulussa ja auttaa havaitsemaan luokkalaisten välisiä ryhmä- ja ystävyyssuhteita. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan, onko KiVa Koulu -ohjelmalla muitakin vaikutuksia ryhmädynamiikkaan kuin vain kiusaamisen väheneminen ja sen ennaltaehkäisy.

Sosionomit ammattikuntana etsivät vielä paikkaansa kouluyhteisössä, mutta tarvetta koulumaailmassa työskenteleville sosionomeille on erityisesti syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaalialan ammattilaisena sosionomi voi olla mukana kouluyhteisössä tukemassa koulun arkea oppilasta avustaen, keskustelemalla ongelmista, järjestämällä vertaisryhmätoimintaa sekä toimimalla kodin ja koulun yhteistyön järjestäjänä. (Pesonen & Zotow 2005, 19.) Uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) astui voimaan 1.8.2014, ja siinä määriteltiin koulukuraatit

torin kelpoisuusvaatimukseksi vähintään sosiaalialalle suuntaava sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto. Näin ollen sosionomilla (AMK) on mahdollisuus toimia koulukuraattorina kouluyhteisössä.

Opinnäytetyöni alkaa teoriaosuudella, jossa määrittelen neljäsluokkalaisten vertais- ja ystävyyssuhteet, käsittelen luokkahengen käsitettä ja kerron koulukiusaamisesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä sekä KiVa Koulu -toimenpideohjelmasta. Työni loppupuolella esittelen käyttämäni tutkimus- ja analyysimenetelmät sekä tutkimuksen tulokset. Pohdinnassa kokoan työn keskeisiä tuloksia ja teen niistä johtopäätöksiä, käsittelen tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä sekä mietin, miten voin hyödyntää oppimaani tulevassa sosionomin ammatissani.

2 NELJÄSLUOKKALAISEN VERTAISUHTEET KOULUSSA

Jotta neljäsluokkalaisten vertaissuhteita voidaan tutkia, on tärkeää tietää, millaisia heidän sosiaaliset suhteensa ovat yleensä kyseisessä iässä ja mitä tapahtuu, jos lapsi ei pääse osaksi vertaisryhmää. Luvussa käsittelemme lisäksi luokkahengen osatekijöitä, jotka liittyvät läheisesti oppilaiden kokemaan turvallisuuteen ja yhteisöllisyyteen vertaissuhteissa ja koulussa.

Keskilapsuudeksi määritellään Lea Pulkkisen (2002, 105) mukaan ajanjakso, johon sisältyvät ikävuodet 7–12. Neljäsluokkalaiset ovat 10- tai 11-vuotiaita, joten he käyvät läpi keskilapsuuden kehitystehtäviä. Keskilapsuuden ajanjaksolle on tyypillistä entistä vahvempi ikätovereihin ja ystävyysuhteisiin suuntautuminen. Tytöt muodostavat usein kahdenkeskeisiä kaverisuhteita, kun taas pojat viihtyvät mielellään suuremmissa ryhmissä. (Pulkinen 2002, 112; Ritokoski 2010, 59.) Ryhmään kuulumisen kokemus on tärkeää, jotta lapsi oppii yhteisön jäseneksi, ja se osaltaan vahvistaa myös lapsen perusturvallisuuden tunnetta. (Pulkinen 2002, 112).

2.1 Vertaiset ja vertaisryhmät

Vertaisilla tarkoitetaan niitä henkilöitä, jotka ovat lapsen kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa ja kognitiivisessa kehityksessä (Salmivalli 2005, 15). Vertaisryhmät, kuten lapsuuden toverisuhteet ja luokkakaverit, vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen ja yksilönkehitykseen monin eri tavoin (Salmivalli 1998, 12). Toverit opettavat lapselle sellaisia asioita, joita aikuiset eivät pysty välittämään (Pulkinen 2002, 232). Ryhmät tarjoavat lapselle mahdollisuuden sosiaalisten taitojen ja empatiakyvyn oppimiseen, lisäävät tiedollista oppimista, vahvistavat lapsen omaa minäkuvaakin sekä auttavat lasta jatkamaan huolia ja ilonaiheita (Salmivalli 1998, 12–13).

Vertaisryhmä on kehityksellinen haaste, sillä kanssakäyminen vertaisten kanssa on haastavampaa kuin kanssakäyminen vanhempien, sisarusten tai hoitajien

kanssa. Vertaissuhteissa toisten kiintymys pitää ansaita eri tavoin kuin aikaisemmissa suhteissa. Ystävän voi menettää tai ryhmässä voi joutua torjutuksi. Lapsen asemaa vertaisryhmässä voidaan tarkastella muun muassa kysymällä lapsen ystävien lukumäärää tai lapsen sosiaalista asemaa ryhmässä, kuten esimerkiksi koululuokassa hyväksytyksi tulemista. (Ritokoski 2010, 60.)

Lasten yhteisöissä kaikkia ei oteta yhtä helposti mukaan ryhmään, vaan osa lapsista saa osakseen matalan statuksen. Tällaisten matalan statuksen lapsien liittyminen yhteisöön ei aina onnistu ilman ongelmia, tai vaihtoehtoisesti nämä lapset joutuvat ponnistelemaan muita enemmän saavuttaakseen tavoitteensa. Matalan statuksen lapsi joutuu yrittämään yhteisöön liittymistä monia kertoja, sillä muu yhteisö ei tunnista matalan statuksen lasta automaattisesti ”omakseen”. Matalan statuksen lapset saattavat vetäytyä yhteisöstä tai hakeutua innokkaammin yhteisön seuraan kuin yhteisö heidän seuraansa. (Marjanen, Ahonen & Majoinen 2013, 52–53.)

Matalan statuksen lapset etsivät kauemmin omaa paikkaansa ryhmässä, eikä heidän poissaoloaan välttämättä huomata ollenkaan tai siihen suhtaudutaan neutraalisti. Tämä voi näkyä esimerkiksi lapsen vetäytyessä leikistä siten, etteivät muut ryhmän jäsenet lähde tämän perään. Kun matalan statuksen lapsi pääsee osaksi ryhmää, voi hän korostaa omaa tärkeyttään ryhmässä sulkemalla muita lapsia ulos ryhmästä tai estämällä muiden pääsyn ryhmään. (Marjanen ym. 2013, 54.)

Korkean statuksen lapsi liittyy yhteisöön usein vaivattomasti ja hakeutuu ryhmään vastavuoroisesti, jolloin myös ryhmä on kiinnostunut ottamaan lapsen mukaan yhteisöön. Nämä lapset jäljittelevät muiden ryhmäläisten toimintaa ja osaavat kommentoida ryhmän toimintaa asianmukaisesti. Korkean statuksen lapset saavat äänensä kuuluviin ryhmässä ja heidän ehdotuksiinsa tartutaan innokkaammin. Lisäksi korkean statuksen lapsen poissaolo ryhmästä huomataan, sillä muu yhteisö tiedostaa lapsen korkean aseman ryhmässä. (Marjanen ym. 2013, 53–54.)

2.2 Ystävyysuhteet

Lapsi tarvitsee yhteisön, joka huomioi hänen läsnäolonsa ja saavutuksensa ja jossa hänen panoksensa on tärkeä. Lapsella on tarve ystävyysuhteiden muodostamiseen tällaisessa yhteisössä. (Pulkkinen 2002, 112.) Ystävyysuhteet on kahden ihmisen välinen suhde, joka vaatii muita vertaissuhteita enemmän sitoutumista. Sille on tyypillistä toiselle uskoutuminen, vastavuoroisuus sekä molempien puoliset myönteiset tunteet. (Ritokoski 2010, 61.) Myös muun muassa välittäminen, tukeminen ja lojaalisuus ovat ystävyysuhteille ominaista (Koivula 2013, 34).

Yksilöt valitsevat usein ystävikseen ihmisiä, jotka muistuttavat heitä itseään (Suoninen, Pirttilä-Backman, Lahikainen & Ahokas 2011, 159). Ystävillä on usein samoja kiinnostuksen kohteita (Koivula 2013, 34). Ystävyysuhteiden muodostumista voivat tukea samankaltaiset lähtökohdat, ikä, asuinalue, koulu sekä etninen tausta (Suoninen ym. 2011, 159).

Ystävyysuhteet ovat myöhempien ihmissuhteiden kannalta tärkeitä, sillä ne suojaavat kiusatuksi joutumiselta ja mahdollistavat sosiaalisten taitojen kehittymisen, itsetunnon kohenemisen, luottamuksen ja läheisyyden kokemisen sekä emotionaalisen tuen saamisen. Keskilapsuudessa ystävyysuhteet opettavat lapselle käyttäytymisen normeja, kuten tietoa pukeutumisesta, kielenkäytöstä ja käyttäytymisestä. Tärkeää on, millaisen kuvan lapsi antaa muille ikätovereille itsestään. (Ritokoski 2010, 61.)

2.3 Torjutuksi tuleminen vertaissuhteissa

Syrjäytyminen tarkoittaa sitä, ettei kuulu mihinkään ryhmään, eikä ole kenellekään tärkeä tai hyödyllinen (Pulkkinen 2002, 112). Vaikka lapsi olisi ryhmän tasolla torjuttu, ei se tarkoita, etteikö lapsi voisi saada ystäviä. Toisaalta lapsi voi olla ryhmässä hyvinkin suosittu, mutta vastavuoroisen ystävyysuhteen löytäminen on hankalaa. Yksinäisyyden tunteita kokee ryhmän tasolla samanlaises-

sa asemassa olevista lapsista todennäköisemmin se, jolla ei ole vastavuoroista ystävyyssuhdetta. (Ritokoski 2010, 59, 62.)

Sosiaalisten taitojen heikkous voi johtaa sosiaalista kehitystä uhkaavaan tilanteeseen, jossa esiintyy hyljeksintää toveriryhmässä tai ongelmia opettajien kanssa. Lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta esimerkiksi ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa ja empatiakyvyn kehittymisessä. Ilman aikuisen tukea lapsi voi jäädä itsekeskeiselle tasolle, jota korostaa yhteiskunnassamme esiintyvä individualismi. (Pulkinen 2002, 113.)

Vertaissuhteissa torjutuksi tulevat lapset jäävät suuremmalla todennäköisyydellä ryhmien ulkopuolelle ja ilman vastavuoroista ystävyyssuhdetta. Ryhmän ulkopuolelle jäänyt lapsi ei näin myöskään pysty harjoittamaan sosiaalisia taitojaan. Kun lapsen sosiaalinen status ryhmässä on muodostunut, ei sitä ole helppo muuttaa. Vaikka torjuttu lapsi käyttäytyisi miten tahansa, saatetaan hänen toimintansa silti tulkita negatiiviseksi. (Salmivalli 2005, 33.)

Epäsuositut lapset ovat usein epätietoisia yhteisön toimintatavoista. Torjutuksi tulleet lapset käyttävät usein ainoastaan passiivisia tai melko tehottomia strategioita yhteisöön liittymisessä välttääkseen julkisen kasvojen menetyksen. Tutkimuksissa on todettu epäsuositettujen lasten odottavan suosittuja lapsia kauemmin ensimmäisen aloitteen tekemistä sekä tarvitsevan useampia liittymisyriityksiä pyrkiessään yhteisön jäseneksi. (Marjanen ym. 2013, 53–54.)

2.4 Luokkahenki

Tutkimuksessani tarkoitan luokkahengellä luokkalaisten välillä vallitsevaa ryhmähenkeä. Ryhmähenkeä voidaan kuvata käsitteillä me-henki, solidaarisuus tai ryhmän kiinteyttä kuvaavalla käsitteellä koheesio (Suoninen ym. 2011, 199). Kiinteän ryhmän ominaisuuksia ovat käyttäytymisen ja uskomusten yhdenmukaisuus sekä jäsenten välinen tuki (Suoninen ym. 2011, 199).

Hyvä luokkahenki koostuu koululuokan fyysisestä ja psyykkisestä turvallisuudesta, ilosta ja yhteisöllisyyden tunteesta. Näiden asioiden syntyminen ryhmässä vie aikaa, ja siihen tarvitaan oppilaiden lisäksi luokan opettajaa, muita koulun aikuisia sekä yhteistyökumppaneita. (Salovaara & Honkonen 2011, 11–12.) Turvallisessa koulussa oppilas voi työskennellä rauhassa, kysyä opettajalta mitä tahansa ilman nolaamisen pelkoa sekä tuntea olevansa arvostettu riippumatta siitä, miten hyvin suoriutuu muihin verrattuna. Turvallisessa kouluympäristössä ketään ei kiusata, nöyryytetä tai jätetä ulkopuolelle. (Salovaara & Honkonen 2011, 11–12.)

Turvallisuus koulussa ja luokassa voidaan jakaa viiteen osatekijään: hyväksyntään ja välittämiseen, luottamukseen, haavoittuvaksi alistumiseen, tuen antamiseen sekä sitoutumiseen. Oppilaiden on saatava kokea luokassa, että heistä välitetään ja heihin luotetaan ja että heidät hyväksytään omana itsenään, vaikka kaikkia heidän tekojaan ei hyväksyttäisikään. Kun neljä ensimmäistä turvallisuuden osatekijää täyttyvät, pystyvät oppilaat sitoutumaan ryhmään ja sen toiminnan tavoitteisiin. (Salovaara & Honkonen 2011, 18.)

Yksittäisen oppilaan tunne hyväksytyksi tulemisesta vahvistaa luokan yhteistä kokemusta siitä, että kaikki oppilaat hyväksytään omanlaisinaan. Hyväksytyksi tulemisen kokemus edesauttaa luottamuksen syntymistä muita luokkalaisia kohtaan. Kun luottamus ryhmän sisällä on syntynyt, voi oppilas ilmaista itseään avoimemmin ja minuuden eri tasoilla pelkäämättä, että muut luokkalaiset käyttävät häntä hyväksi. (Salovaara & Honkonen 2011, 19.)

Yhteisöllisyys tarkoittaa yksittäisen oppilaan ja ryhmän tunnetta siitä, että koulussa on hyvä olla ja että kaikilla on mahdollisuus osallisuuteen koulun toiminnassa. Yhteisöllisyys näkyy koulussa viihtymisenä, ja sen voivat havaita myös yhteisön ulkopuolella olevat. Yhteisöllisessä koulussa oppilas voi kokea kuuluvansa ”meihin”, jolloin oppilaalle hahmottuu käsitys siitä, että ryhmä antaa kaikille sen jäsenille voimaa ja että ryhmän hyvinvointi ja turvallisuus ovat kaikkien ryhmän jäsenten vastuulla. (Salovaara & Honkonen 2011, 42.)

Hyvä yhteisöllisyys syntyy demokraattisuudesta, osallisuudesta, avoimuudesta sekä dialogisuudesta. Nämä tekijät antavat ryhmän jäsenille tunteen yhteenkuuluvuudesta, turvasta ja luottamuksesta siihen, että apua saa tarvittaessa. Hyvä yhteisöllisyys tulee esille ryhmän jäsenten välisessä positiivisessa riippuvuussuhteessa. (Haapaniemi & Raina 2014, 39.) Oppilaan kiinnittyminen koulun ja luokan yhteisöön vahvistaa oppilaan hyvinvointia (Pesonen & Zotow 2005, 4).

3 KOULUKIUSAAMINEN

Aikaisemmin tehdyissä tutkimuksissa ja kirjallisuudessa kiusaamista on määriteltä pitkälti kiusaajan ja kiusatun välisen suhteen ja heidän ominaisuuksiensa perusteella pohtimatta muun ympärillä olevan ryhmän osuutta tilanteeseen. Vasta Christina Salmivalli (1998, 2003, 2005) on tuonut teoksissaan enemmän esille myös ryhmädynamiikan vaikutusta kiusaamiseen. Opinnäytetyössäni määrittelen koulukiusaamisen Salmivallin (2003) tavoin: Koulukiusaaminen on yhteen ja samaan oppilaaseen toistuvasti kohdistuvaa ja tahallista vihamielistä käyttäytymistä, joka aiheuttaa kiusatussa toistuvaa pahaa mieltä. Se eroaa muusta aggressiivisesta käyttäytymisestä osapuolten selkeän roolijaon ja keskinäisten voimasuhteiden vuoksi. Nöyryyttäjä ei välttämättä toimi vain yksi lapsi, vaan kiusaamista tapahtuu kokonaisen ryhmän tai jopa koko koululuokan osalta.

Sisäministeriö täydentää Salmivallin määritelmää korostamalla, että kiusaamisesta ei ole kyse silloin, kun kaksi tasaväkistä oppilasta riitelee tai tappelee keskenään. Kiusaamista eivät myöskään ole satunnaiset ja summittaiset hyökkäykset toista kohtaan, vaan tietyn oppilaan joutuminen toistuvasti saman tai muiden luokan oppilaiden kiusaamisen kohteeksi. (Suoninen ym. 2011, 161.)

3.1 Kiusaamisen muodot

Tyttöjen ja poikien kiusaamiskäyttäytymisessä voidaan huomata eroavaisuuksia. Pitkään aggressiotutkimuksessa ovat korostuneet etenkin fyysisen ja verbaalisen kiusaamisen muodot, jotka ovat tyypillisiä etenkin poikien keskuudessa. Tyttöjen keskuudessa yleisempää, manipulatiivista ja epäsuoraa aggressiota on alettu tutkia Suomessa enemmän vasta 1980-luvulta alkaen. Yksiselitteistä vastausta sille, kumpi kiusaamisen muodoista on vahingollisempaa kiusatulle, ei ole, sillä muodot ovat laadullisesti erilaisia. Kaikenlainen kiusaaminen koettelee kiusatuksi joutuneen lapsen itsetuntoa ja muodostaa jatkuvasti kestäneenä kehityksellisen riskitekijän. (Salmivalli 1998, 35–38.)

Suora kiusaaminen on verbaalista, fyysistä tai omaisuuteen kohdistuvaa (Salmivalli, Pöyhönen & Kaukiainen 2009, 82). Sille on tyypillistä kiusaajan negatiivisten tekojen suora osoittaminen kiusatulle (Hamarus 2008, 45). Yleisimmin sekä tyttöjen että poikien keskuudessa kiusaamista esiintyy sanallisessa muodossa, kuten nimittelynä, pilkkaamisena ja toisen naurunalaiseksi tekemisenä. (Salmivalli, Pöyhönen & Kaukiainen 2009, 82). Sanallista kiusaamista voidaan vahvistaa elein tai matkimalla kiusattua. Tarkoituksena on osoittaa kiusatulle halveksuntaa ja näin vahvistaa kiusaajan valta-asemaa ryhmässä. (Hamarus 2008, 46.)

Fyysinen kiusaaminen pitää sisällään muun muassa tönimisen, tuuppimisen, lyömisen sekä lumipesujen antamisen (Salmivalli ym. 2009, 82). Äkillinen päälleikäyminen voi olla osa kiusaamisprosessin alku- tai lopputilannetta, ja se on tyypillisempää pojille kuin tytöille. Toistuva väkivaltaisuus voi olla tapa pitää yllä omaa sosiaalista asemaa ryhmässä. (Hamarus 2008, 53–55.) Omaisuuteen kohdistuva kiusaaminen voi näkyä esimerkiksi toisen tavaroiden ottamisena, piilottamisena, hävittämisenä tai tahallisenä tuhoamisena (Salmivalli ym. 2009, 82, 87).

Epäsuoralla kiusaamisella tarkoitetaan kiusaamista, joka voi olla piilossa kahdella eri tavalla: Joko kiusattua loukkaava viesti on kätkeytyä miellyttävältä vaikuttavan pinnan alle siten, että vain kiusattu ymmärtää sen negatiivisen tarkoituksen, tai sitten kiusaaja tai kiusaajat pysyttelevät piilossa tai tunnistamattomina ja toimivat muiden ihmisten välityksellä. Epäsuora kiusaaminen voi olla pahan puhumista selän takana, kiusatun jättämistä ryhmän ulkopuolelle tai ilkeiden ja nimettömien viestien lähettämistä esimerkiksi tekstiviestien ja internetin välityksellä. Epäsuoraan kiusaamiseen voi olla vaikea puuttua, sillä aikuisten on vaikea havaita sen muotoja, ja lapset kertovat siitä harvemmin kuin suorasta kiusaamisesta. (Salmivalli ym. 2009, 92–94.)

3.2 Roolit kiusaamistilanteessa

Kiusaaminen kehittyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja sosiaalisten suhteiden verkostossa, joten on tarkoituksenmukaista tarkastella, miten yhteisö edistää tai estää kiusaamisen syntymistä ja kehittymistä (Hamarus 2008, 27). Siihen, miten lapsi toimii kiusaamistilanteessa, vaikuttavat monenlaiset tekijät, kuten lapsen persoonallisuus ja se, millaisissa rooleissa lapsi on tottunut olemaan aiemmissa vertaisryhmissään. Myös lapsen vertaisien toimimisella ja sillä, millaiseen käyttäytymiseen he lasta rohkaisevat, on merkitystä. (Salmivalli 1998, 76–77.)

Roolilla tarkoitetaan sosiaalipsykologian mukaan niitä odotuksia, joita yksilöön liitetään ammatin, sosiaalisen aseman, sukupuolen, iän tai aikaisemman käyttäytymisen perusteella. Tullessaan uuteen ryhmään yksilön odotetaan käyttäytyvän kulttuuri-odotusten mukaisten roolien mukaan, kuten esimerkiksi lapsena, opettajana tai keski-ikäisenä miehenä. Vähitellen ryhmään alkaa muodostua sosiaalisia rooleja, joihin vaikuttavat yksilön toiminta, tehtävä ja asema kyseisessä ryhmässä. (Salmivalli 1998, 48.)

Oppilasryhmän sisäisiin rooleihin vaikuttavat oppilaiden kokemukset toisista vuorovaikutuksen jäsenistä sekä omasta itsestään. Vaikka yksilö voi omalla toiminnallaan vaikuttaa muiden ryhmäläisten häneen kohdistuviin odotuksiin, voi hän kuitenkin joutua rooleihin, joihin ei haluaisi. Ryhmän antama negatiivinen rooli saattaa johtaa negatiiviseen käytökseen, sillä ryhmä palkitsee annetun roolin mukaisesta käyttäytymisestä ja rankaisee roolin vastaisesta toiminnasta. (Salmivalli 1998, 50–51.)

3.2.1 Kiusattu

Kiusatun eli uhrin roolissa oleva oppilas joutuu systemaattisen ja toistuvan kiusaamisen uhriksi (Salmivalli 1998, 52). Kuka tahansa ei joudu kiusatuksi yhtä todennäköisesti, vaan kiusatuksi joutumista ennustavat tietyntylaiset ominaisuudet, kuten arkuus, epävarmuus ja huono itsetunto (Salmivalli 2003, 30). Kiu-

saamisen kohteeksi valikoituu usein sellainen lapsi, jolla on jo ennestään huono asema ryhmässä, tai jolla on vain vähän tai ei yhtään ystäviä. Suurin osa kiusatuista on rauhallisia ja vetäytyviä lapsia, mutta joukossa on myös niitä, jotka ovat itse kontrolloimattoman aggressiivisia. (Salmivalli, Pöyhönen & Kaukiainen 2009, 83.)

Kiusattu saattaa edustaa niitä arvoja ja piirteitä, joita muun ryhmän keskuudessa ei arvosteta. Tällaisia ominaisuuksia saattaa löytyä muun muassa ulkonäöstä, vaatetuksesta, taidoista, kiusatun perheen ominaisuuksista sekä lapsen maailmankatsomuksesta. (Hamarus 2008, 29.) Vaikka jotkin ominaisuudet voivat lisätä kiusaamisen riskiä, ei tämä tarkoita sitä, että kiusaaminen olisi kiusattujen vika. Kiusatulla on oikeus tulla hyväksytyksi sellaisena kuin hän on. (Salmivalli 2003, 30.) Kuudesluokkalaisten parissa tehdyn tutkimuksen mukaan kiusaamistilanteessa kiusattuja on noin 12 prosenttia lapsista (Salmivalli ym. 2009, 120).

3.2.2 Kiusaaja

Kuudesluokkalaisten parissa tehdyn tutkimuksen mukaan kiusaamistilanteessa kiusaajan roolissa on noin kahdeksan prosenttia lapsista. Kiusaaja on aktiivinen ja aloitteellinen kiusaamisen alullepanija, joka kiusaa toisia usein ja saa toisetkin ryhmäläiset mukaan kiusaamiseen. Kiusaaja on usein henkilö, jolla on valtaa ryhmässä. Syitä tähän voivat olla kiusaajan pelkääminen, hänen ihailut ominaisuutensa tai se, että hän osaa taitavasti vaikuttaa muihin. Kiusaamisella kiusaaja saattaa havitella itselleen lisää valtaa tai hän haluaa määrätä, mitä ryhmässä tapahtuu. Joskus kiusaamisen syynä voi olla pelkkä ajattelemattomuus. (Salmivalli ym. 2009, 115–120.)

Erityisesti poikiin kohdistuneet kiusaamistutkimukset luonnehtivat kiusaajaa aggressiiviseksi persoonallisuudeksi, jolla on tarve hallita muita. Poikakiusaaja on yleensä kiusattua fyysisesti vahvempi. Luokkatoverien mielestä kiusaaja on usein meluisa ja häiritsevä, eikä ole luokkatoverien suosiossa omaa pientä kaveripiiriään lukuun ottamatta. Kiusaajalla on voimakas halu olla esillä ja huomi-

on keskipisteenä, mutta itseensä kohdistuvaa arvostelua hänen on vaikea sietää. (Salmivalli 2003, 30–31.)

Tyttökiusaajat ovat tutkimusten mukaan usein poikia motivoituneempia muuhunkin kuin hyökkäävään vuorovaikutukseen. Erityisesti tytöille ominainen epäsuora kiusaaminen edellyttää kiusaajalta sosiaalista älykkyyttä ja ihmissuhteiden ymmärtämistä, jota voi käyttää myös toisten vahingoittamiseen. Luokkatoverit suhtautuvat tämän tyyppiseen kiusaajaan usein ristiriitaisesti, mutta välillä jopa pitävät hänestä. (Salmivalli 2003, 31.)

Aikaisemman kiusaamista käsittelevän kirjallisuuden mukaan vastakkaiseen sukupuoleen kohdistuvan kiusaamisen on ehdotettu olevan kiusaajalle turvallinen tapa ylittää sukupuolirajat ilman, että menettää kasvonsa oman sukupuolen edustajien keskuudessa. Vastakkaisen sukupuolen kiusaamista on pidetty epäkypsänä tapana ilmaista heteroseksuaalista kiinnostusta. Toista sukupuolta kiusaavat nuoret ovat itse määritelleet romanttisen kiinnostuksen yhdeksi mahdolliseksi kiusaamisen syyksi. (Sainio 2013, 17–18.)

3.2.3 Muu ryhmä

Kiusaamistilanteessa sivustakatsojien on katsottu vahvistavan kiusaajan asemaa avustamalla ja rohkaisemalla kiusaajaa. Sivustakatsojien puolustaessa uhria ei kiusaaminen taas ole ollut kiusaajalle hyvä keino ylläpitää korkeaa statustaan ryhmässä. (Kärnä ym. 2011, 313.) Ryhmässä, jossa kiusaamista esiintyy, vastuun siirtäminen toiselle on helppoa. Erään tutkimuksen mukaan auttamishalu vähenee sitä mukaan, mitä enemmän mahdollisia muita auttajia tilanteessa on paikalla. Suurin osa oppilaista tietää luokassa tapahtuvasta kiusaamisesta, mutta vain harva puuttuu siihen. Herkemmin kiusattua autetaan, mikäli hän on auttajan ystävä tai sukulainen. (Hamarus 2008, 77–78.)

Koulukiusaamiseen liittyviä muita rooleja ryhmässä kiusaajan ja kiusatun lisäksi ovat apuri, kannustaja, hiljainen hyväksyjä ja puolustaja (Salmivalli, Pöyhönen & Kaukiainen 2009, 115). Kiusaajan apuri on henkilö, joka menee mukaan kiu-

saamistilanteeseen ja avustaa kiusaajaa eri tavoin. Apureita 10–15 -vuotiaiden lasten ryhmissä on noin 7–10 prosenttia. Kiusaajan kannustajaksi kutsutaan henkilöä, joka tulee seuraamaan kiusaamistilannetta, ja joka naureskelee tilanteelle rohkaisten samalla kiusaajaa. Kannustajia ryhmässä on noin 15–20 prosenttia. (Salmivalli 2003, 32–33.)

Ryhmän hiljaisia hyväksyjiä ovat ne henkilöt, jotka vetäytyvät syrjään kiusaamistilanteessa eivätkä ole huomaavinaan koko tilannetta. Syynä vetäytymiseen voi olla puuttumiseen vaadittavan rohkeuden puute tai halu olla puuttumatta tilanteeseen. Hiljaisia hyväksyjiä on ryhmässä noin kolmannes. Kiusatun puolustaja on henkilö, joka asettuu kiusaamistilanteessa kiusatun puolelle ja tukee häntä. Hän voi myös yrittää saada toiset lopettamaan kiusaamisen. Kiusatun puolustajia ryhmässä on noin viidennes oppilaista, mutta puolustajan roolin uskaltavat usein omaksua vain itsetunnoltaan vahvat ja luokkalaisten keskuudessa hyvässä asemassa olevat lapset. (Salmivalli 2003, 33.)

4 KIVA KOULU -TOIMENPIDEOHJELMA

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 13 § määrittelee, että koulun opiskeluhuoltosuunnitelmaan on kirjattava suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimenpiteet opiskeluhuoltosuunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi. KiVa Koulu -toimenpideohjelma on yksi vaihtoehto lakisääteisen opiskelijahuollon toteuttamista varten. Suomalaisista perusopetusta antavista kouluista noin 90 prosenttia on KiVa Koulu -ohjelman käyttäjiä (KiVa Anti-Bullying Program 2012).

KiVa Koulu on Turun yliopiston psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimuksen keskuksen yhteistyönä vuosina 2006–2011 kehitetty kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma, jota on ollut rahoittamassa opetus- ja kulttuuriministeriö (KiVa Anti-Bullying Program 2012). KiVa Koulu on suomalainen innovaatio, joten se on erityisesti suomalaiseen kouluympäristöön soveltuva ohjelma (Salmivalli & Poskiparta 2009, 6).

KiVa Koulu -ohjelmaan sisältyy neljä keskeistä ominaispiirrettä, jotka ovat monipuolinen ja käytännönläheinen materiaali, virtuaalinen oppimisympäristö, koko ryhmään vaikuttaminen sekä kokonaisvaltaisuus. KiVa Koulu -materiaali sisältää oppaan koululle ja opettajalle, DVD-levyn, jossa on KiVa Koulu -oppitunteihin liittyviä videoita, KiVa Koulu -julisteita sekä välituntivalvojen huomioliivejä. Lisäksi KiVa Koulun internetsivuilla löytyy lisämateriaalia. (Salmivalli & Poskiparta 2009, 6–9.)

KiVa Koulu -ohjelma on kokonaisvaltainen, mikä näkyy koko koulun oppilaiden huomioimisessa, yksittäisiin ja vain tietyissä kiusaamistapauksissa mukana olleisiin oppilaisiin vaikuttamisessa sekä vanhempien mukaan ottamisena ohjelmaan. Vanhemmille on oma oppaansa kiusaamisesta ja kiusaamistapauksiin puuttumisesta ohjelman internetsivuilla. (Salmivalli & Poskiparta 2009, 6–7, 17.) KiVa Koulun sähköiseen materiaaliin kuuluu lisäksi valmiiksi luotu tiedote KiVa Koulu -ohjelman käyttöönotosta koulussa sekä vanhempainilloissa hyödynnet-

tävää esitysgrafiikkaa kiusaamisesta (Salmivalli, Pöyhönen & Kaukiainen 2009, 11).

4.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisy

Alakoulun luokilla oppilaiden tietoisuuteen kiusaamisesta ja koko ryhmän asenteisiin pyritään vaikuttamaan KiVa-oppituntien avulla. Oppilas kuuluu KiVa Koulun pariin koko alakoulun ajan, mutta ensimmäisellä ja neljännellä luokalla oleville oppilaille on tarjolla ”rautaisannos” KiVa Koulua heille suunniteltujen KiVa Koulu -tuntien myötä. KiVa Koulu -materiaali tarjoaa valmiiksi suunnitellut tuntirakenteet kymmenelle kaksoistunnille, jotka on aikataulutettu materiaaliin pidettäväksi noin kerran kuukaudessa koko lukuvuoden ajan. Tunteja voi kuitenkin muokata omalle luokalleen ja omaan opetustyyliin sopivaksi, eikä kaikkia harjoituksia tarvitse käydä läpi. Tärkeintä on, että jokainen tunteihin kuuluva asia käydään kunnolla läpi ja että jokainen oppitunti toteutetaan. (Salmivalli ym. 2009, 12–15.) Neljännellä luokalla tuntien teemat koskevat muun muassa toisten kunnioittamista, kiusaamista ja kiusaamisen mekanismeja ja seurauksia. Aiheita käsitellään keskustelujen, ryhmätöiden, lyhytfilmien ja roolileikkiharjoitusten avulla. (Salmivalli & Poskiparta 2009, 12–15.)

KiVa Koulu -opetukseen liittyy kiinteästi kiusaamisen vastainen tietokonepeli, KiVa-peli, jota voidaan pelata oppituntien aikana tai niiden välillä. Lapsilla on mahdollisuus pelata peliä myös kotona, mikäli heillä on käytössään internetyhteys. (Salmivalli & Poskiparta 2009, 12). Pelin tavoitteena on tarjota tietoa kiusaamisesta ja testata KiVa Koulu -tunneilla opittuja asioita. Virtuaalinen oppimisympäristö mahdollistaa erilaisten taitojen harjoittelun, joita voivat olla muun muassa kiusatun tukeminen, ryhmäpaineen vastustaminen sekä toiminta tilanteessa, jossa joutuu itse kiusatuksi. Jotta opitut taidot siirtyisivät myös tosielämään, pyytää peli lapsia raporttoimaan omaa toimintaansa säännöllisin väliajoin. (Salmivalli ym. 2009, 152.)

4.2 Kiusaamiseen puuttuminen

KiVa Koulu -ohjelman kohdennettuihin toimenpiteisiin ryhdytään, kun kiusaamistapaus tulee ilmi. Kohdennetuissa toimenpiteissä on olennaista aikuisen puuttuminen esiin tulleeseen tilanteeseen. KiVa Koulu -ohjelmaa käyttävissä kouluissa on oma KiVa-tiiminsä, johon kuuluu vähintään kolme opettajaa tai muuta koulun aikuista. Heidän tehtävänä on selvittää kiusaamistapauksia yhdessä luokanopettajien kanssa. (Salmivalli ym. 2009, 8.)

Kiusaamistapauksen ilmetessä KiVa-tiimi käy kisatun ja kiusattujen kanssa pienryhmä- ja yksilökeskusteluja, kun taas luokanopettaja pyrkii juttelemaan muutaman kiusatun luokkakaverin kanssa keinoista, joilla he voisivat tukea kiusattua jatkossa. KiVa-tiimi ei ole ratkaisemassa jokaista pientä välituntikahakkaa, vaan sen käsiteltäväksi ohjautuvat ainoastaan ne tilanteet, jotka täyttävät systemaattisen kiusaamisen kriteerit. Tilanteiden kartoittamiseksi KiVa Koulu -ohjelmaan kuuluu seulontalomake, jonka täyttää se aikuinen, jolle kiusaamistilanne tulee ensimmäisenä tietoon. (Salmivalli ym. 2009, 22–23.)

KiVa-tiimin keskustelut alkavat yksilökeskustelulla kiusatun kanssa, jolloin kiusatulle tiedotetaan, ettei tämä ole yksin asian kanssa ja että kiusaamiseen puututaan. Kiusattu saa myös kertoa, miten kiusaamistilanne on edennyt. Tämän jälkeen KiVa-tiimi keskustelee yksitellen jokaisen kiusaamiseen osallistuneen lapsen kanssa. Keskusteluissa voidaan hyödyntää kahta eri lähestymistapaa: kiusaamisen tuomitsevaa menetelmää tai yhteisen huolen menetelmää. (Salmivalli ym. 2009, 20–24.)

Kiusaamisen tuomitsevan menetelmän kohdalla kiusaajalle tehdään selväksi, että hän on toiminut väärin, ja ylös kirjataan yhteisesti ne asiat, mitä kiusattu lupaa jatkossa muuttaa käyttäytymisessään. Yhteisen huolen menetelmä pyrkii olemaan nimeämättä syyllisiä, ja tarkoituksena on saada kiusaaja itse pohtimaan, miltä kiusatun tilanne mahtaa tuntua kiusatusta. Keskustelussa yritetään tulla yksimieliseksi siitä, että tilanne tuntuu varmasti kiusatusta pahalta, jolloin yhteinen huoli herää. Samalla ylös kirjataan, mitä kiusaaja voisi jatkossa tehdä kiusatun hyväksi, jotta tilanne paranisi. (Salmivalli ym. 2009, 24–28.)

Kiusaajien yksilökeskustelujen jälkeen kiusaajat kerätään yhteiskeskusteluun, jossa käydään läpi, mitä kukin on omalta osaltaan sopinut KiVa-tiimin kanssa. Samalla sovitaan uusi aika seurantakeskustelulle, jolloin voidaan nähdä, onko kiusaaminen loppunut ja sopia, miten varmistetaan, ettei kiusaamista enää jatkossa tapahdu. Kiusaamisen loppuminen varmistetaan myös yksityisessä seurantakeskustelussa kiusatun kanssa. (Salmivalli ym. 2009, 33.)

4.3 Aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia

Kärnä ym. (2011) ovat tutkineet KiVa Koulu -ohjelman vaikuttavuutta luokilla 4–6 tutkimuksessaan *A Large-Scale Evaluation of the KiVa Antibullying Program: Grades 4–6*. Tutkimukseen osallistui 78 suomalaista koulua, joista puolella käytössä oli KiVa Koulu -ohjelma ja toinen puoli toimi vertailujoukkona. Yhdeksän kuukautta kestäneen totetuksen myötä tutkijat huomasivat, että KiVa Koulu -ohjelmassa mukana olleiden koulujen tuloksissa muutoksia oli tapahtunut seitsemässä muuttujassa yhdestätoista. Näihin kuuluivat muun muassa uhrin itsensä ja vertaisten ilmoittamat kiusaamistapaukset.

KiVa Koulu -ohjelman vaikuttavuus tuli tutkimuksessa ilmi monella eri tasolla. Ilmoitetun kiusaamisen vähenemisen lisäksi havaittiin, että ohjelma vähentää oppilaiden välisiä ongelmia ja parantaa heidän käsitystään vertaisryhmästä. Kiusaamisen uhriksi joutumisen vähenemisen myötä myös ahdistus ja masennus vähenivät tutkittavien keskuudessa. (Williford, Boulton, Noland, Little, Kärnä & Salmivalli 2011, 1.)

Miia Sainio (2014) on kartoittanut KiVa Koulu -ohjelman käyttöä eri kouluissa tilannekartoituskyselyjen, sähköpostikyselyjen sekä puhelinhaastattelujen avulla tutkimuksessaan *KiVa Koulu -ohjelma suomalaisissa peruskouluissa: Miten ohjelmaa toteutetaan tai miksi sitä ei käytetä?* Sen tulosten mukaan KiVa Koulu -ohjelma on käytössä ainakin 1900 suomalaisessa peruskoulussa, vaikkakin ohjelmaan liittyvien materiaalien käyttö on hiipunut osassa kouluja vuosi vuodelta. Kiusaamistapausten selvittäminen on pysynyt samalla tasolla kuin KiVa Koulun

käytön aloittamisen jälkeen, ja koulut ovat alkaneet osittain soveltaa ohjelmaa oman koulunsa tarpeet huomioon ottaen. Ne koulut, jotka eivät ole mukana Ki-Va Koulu -ohjelmassa, ovat perustelleet valintaansa jo olemassa olevalla toisella kiusaamista vähentävällä ohjelmalla tai resurssipulalla.

Piia Kratsch sekä Paula Wuorio (2002) ovat tutkineet koulukiusaamista ja sitä ehkäiseviä menetelmiä tutkimuksessaan Koulukiusaaminen ja opettajien siihen kohdistamat ehkäisy- ja puuttumismenetelmät peruskoulun ala-asteella. Tutkimusmetodinaan he käyttivät puolistrukturoitua teemahaastattelua, ja pyrkivät etsimään vastauksia seuraaviin tutkimusongelmiin: Miten opettajat ja rehtorit luonnehtivat oman koulunsa kiusaamistilannetta ja tyypillistä kiusaajaa sekä kiusattua? Mitä menetelmiä opettajat käyttävät kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi ja miten he arvioivat omia keinojaan puuttua tilanteisiin? Millaista yhteistyötä opettajat tekevät muun henkilökunnan kanssa kiusaamisasioissa? Mistä ja minkälaista koulutusta opettajat ovat saaneet kiusaamisen ehkäisemiseksi sekä siihen puuttumiseksi?

Tutkimuksen tuloksiksi Kratsch ja Wuorio (2002) saivat muun muassa sen, että opettajat käyttivät kiusaamisen ehkäisemiseksi pääasiassa luokan sisäisiä keskusteluja sekä koulun yleisen ilmapiirin hoitamista. Kiusaamiseen puuttumisessa otettiin usein yhteyttä oppilashuoltoryhmään, oppilaiden vanhempiin ja koulun rehtoriin, mutta muun henkilökunnan apua pyydettiin harvoin. Opettajat luonnehtivat kiusaajia ja kiusattuja eri tavoin, mutta näkivät kiusaamisen syyn löytyvän usein oppilaan taustasta. Vastaajat luottivat omiin kykyihinsä kiusaamiseen liittyvissä tilanteissa, mutta olisivat toivoneet lisää keinoja kiusaamistilanteisiin liittyen.

Suvi Lindgren (2006) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan, mitä oppilasryhmässä tapahtuu, kun jotakuta kiusataan. Tutkielman aiheena oli Ryhmän vuorovaikutus kiusaamisprosessissa: Nuorten ja koulun henkilökunnan näkemyksiä ryhmän merkityksestä koulukiusaamisessa. Koululaisten, vanhempien opiskelijoiden sekä koulun henkilökunnan ryhmä- ja yksilöhaastatteluilla Lindgren pyrki etsimään vastauksia kahteen tutkimuskysymykseensä: Miten ryhmä käyttäytyy

kiusaamistilanteessa? Miten kiusaajaryhmän toimintaan voidaan vaikuttaa kiusaamisen loppumiseksi?

Tutkielman johtopäätöksinä Lindgren (2006) toteaa oppilaiden puuttumisen kiusaamiseen olevan hyödyntämätön voimavara. Kiusaamisen lopettamiseksi oppilaiden keskuudessa tulisi tapahtua roolimuuoksia, jolloin esimerkiksi kiusaamistilanteen ulkopuolisten tulisi aktivoitua puolustajiksi. Kiusaamista voisi vähentää myös tukioppilastoiminnan sekä erilaisten ryhmäytymismenetelmien ja koko luokan yhteisten kiusaamiskeskustelujen avulla.

Aikaisemmin tehdyistä koulukiusaamiseen liittyvistä tutkimuksista voi huomata, että KiVa Koulu -toimenpideohjelma on tullut tarpeeseen. Ennen KiVa Koulu -ohjelman käyttöönottoa tutkimuksissa on todettu opettajien tarvitsevan uusia keinoja kiusaamisen lopettamiseksi ryhmässä. Lisäksi KiVa Koulu -toimenpideohjelmassa on hyödynnetty Lindgrenin (2006) ehdottamia uusia vaikutusmahdollisuuksia kiusaamisen lopettamiseksi kiinnittämällä huomiota nimenomaan oppilaiden ryhmässä vallitseviin rooleihin.

On harmillista, että osa KiVa Koulu -toimenpideohjelmaan osallistuneista kouluista on alkanut lipsua tai soveltaa ohjelman käyttöä, sillä Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Kaljonen ja Salmivalli (2011) ovat pystyneet todistamaan KiVa Koulu -ohjelman hyödyllisyyden juuri siinä muodossaan kuin se on kehitetty. Olisikin kiinnostavaa tietää, miten KiVa Koulu -ohjelman soveltaminen tai poisjättäminen koulun toimintatavoista on vaikuttanut kyseisten koulujen kiusaamistilanteeseen.

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksessa kartoitettiin neljäsluokkalaisten ryhmäsuhteita ja luokkahenkeä ennen ja jälkeen kiusaamista ehkäisevien oppituntien. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, vaikuttaako KiVa Koulu -toimenpideohjelman pohjalta suunniteltu opetus luokan ryhmädynamiikkaan, luokan mahdolliseen kiusaamistilanteeseen tai oppilaiden ryhmän ulkopuolelle jäämiseen.

Tutkimusongelmat asetettiin kysymysmuotoon seuraavasti:

1. Muuttavatko KiVa Koulu -ohjelman pohjalta suunnitellut oppitunnit neljäsluokkalaisten ryhmädynamiikkaa?
2. Millainen vaikutus KiVa Koulu -oppitunneilla on luokan kiusaamistilanteeseen?
3. Auttaako KiVa Koulu -ohjelma neljäsluokkalaisia saamaan uusia kavereita?

Tutkimusongelmien ratkaisemisella pyrittiin saamaan vastaus siihen, onko KiVa Koulu -ohjelmalla vaikutusta neljäsluokkalaisten vertaissuhteisiin koulussa. Lisäksi haluttiin saada tietää, vaikuttavatko KiVa Koulu -ohjelmaan pohjautuvat oppitunnit ryhmädynamiikkaan muuten kuin vain kiusaamisen ennaltaehkäisyn tai vähenemisen kannalta.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimusympäristö ja tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimus toteutettiin eräällä ala-asteen koululla Helsingissä. Koulu valikoitui yhteistyötahoksi aikaisempien suhteiden myötä, jolloin käytännön asioista oli helppo sopia. Lisäksi suoritin sosionomin koulutukseen kuuluvan Työyhteisöt ja kehittäminen -opintokokonaisuuden seitsemän viikon työharjoittelun samaisessa koulussa, jonka yhteyteen opinnäytetyön tekeminen oli osittain järkevää liittää.

Tutkimuksen kohderyhmänä toimi yksi neljäsluokka, joista otokseksi valikoitui tutkimuslupien perusteella 22 oppilasta. Oppilaat olivat iältään 9–10-vuotiaita. Oppilaat olivat olleet jo monta vuotta samalla luokalla, joten kaikki tunsivat toisensa hyvin entuudestaan. Myös opettaja oli pysynyt samana ensimmäisestä luokasta lähtien.

6.2 Tutkimusote ja aineistonkeruumenetelmät

Päädyin käyttämään opinnäytetyössäni sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusotetta, jotta keräämäni aineisto olisi tarpeeksi kattava ja sisältäisi haluamani informaation. Kvantitatiivisella tutkimuksella tarkoitukseni oli saada yleiskuva luokan sosiaalisesta rakenteesta ja vertaissuhteista, kun taas kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda lasten oma ääni kuuluviin ja saada tietoa oppilaiden yksilöllisesti kokemista muutoksista.

Aineiston keräämiseen käytin tutkimuksessani kahteen kertaan kerättyä kyselylomaketta (ks. LIITE 1) ja näiden pohjalta tehtyjä sosiogrammeja sekä narratiivista menetelmää eli kertomuksia. Jaoin kyselylomakkeet oppilaille ennen KiVa Koulu -oppituntien pitämistä ja niiden jälkeen, jolloin sain kartoitettua luokan ryhmärakenteen ja havaittua mahdolliset muutokset ryhmäsuhteissa. Kyselylomakkeissa lapsia pyydettiin nimeämään kolme parasta kaveria luokalla ja kolme

luokkalaista, joiden kanssa ei tule niin hyvin toimeen. Kysymysten vastausten perusteella tarkoitukseni oli piirtää luokasta neljä eri sosiogrammia, joista kaksi kuvaavat luokan rakennetta ennen KiVa Koulu -tunteja ja kaksi niiden jälkeen. Oppilailta kysyttiin lomakkeessa lisäksi, montako kaveria heillä on luokalla, ovatko he kokeneet kiusaamista tai kiusanneet itse muita viimeisen kahden viikon aikana sekä millainen luokkahenki heidän luokallaan on asteikolla 1–5. Kiusaamisen käsite avattiin kyselylomakkeessa tarkemmin esimerkein.

Narratiivisella menetelmällä eli kertomuksilla pyrittiin kartoittamaan lasten omia kokemuksia luokan ryhmähengestä. Heille annettiin ennen KiVa Koulu -tunteja paperi, joihin heidän tuli jatkaa kertomusta lauseenalun ”Meidän luokkamme on...” jälkeen. Sama tehtävä annettiin lapsille uudelleen noin kolmen viikon päästä KiVa Koulu -tuntien pitämisen jälkeen, jolloin voitiin vertailla, olivatko lasten kokemukset heidän omasta luokastaan muuttuneet.

6.2.1 Kyselylomake

Kyselylomake on yksi perinteisimmistä tavoista kerätä tutkimusaineistoa, ja sen muoto vaihtelee tarkoituksen ja kohderyhmän mukaan. Kysymysten tekeminen ja muotoileminen on kyselytutkimuksen tekemisessä erittäin tärkeää, sillä kysymykset luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Kysymysten tulee olla yksiselitteisiä, jotta vastaaja ymmärtää kysymykset siten kuin tutkija on ne tarkoittanut. (Valli 2010, 103–104.)

Koska tutkimuksen perusjoukko oli yksi neljäsluokka, oli järkevää tehdä kokonaistutkimus. Kaikki tutkimusluvan saaneet perusjoukon yksilöt vastasivat kyselylomakkeeseen ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien. Kyselylomakkeessa (ks. LIITE 1) oli vain yksi asteikkovastausta vaativa kysymys: ”Millainen luokkahenki 4C-luokalla on?”. Asteikkona päätin käyttää Likertin asteikkoa (asteikkoa 1–5), sillä se on Vallin (2010, 118) mukaan yksi sopivimmista ja useimmin käytetyistä mitta-asteiskoista mielipiteiden mittauksessa.

Ensimmäisen oppilaiden sosiaalisia suhteita kartoittavan kyselylomakkeen jaoin oppilaille ennen KiVa Koulu -tuntien pitämistä. Oppilaat vastasivat lomakkeeseen toisistaan erillään istuen ja siten, etteivät voineet nähdä toistensa vastauksia. Oppilaille selvitettiin ennen kyselylomakkeen jakamista, mitä varten tutkimusta tehdään ja että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Suuri painotus oli myös sillä, etteivät oppilaat tule näkemään toistensa vastauksia, eikä valmiista tutkimuksesta voi päätellä yksittäisen vastaajan henkilöllisyyttä.

Kyselylomakkeen täyttäminen toteutettiin samoja käytäntöjä noudattaen uudelleen noin kolmen viikon kuluessa KiVa Koulu -oppituntien pitämisen jälkeen. Tämä aikataulu oli tarkoituksenmukainen, jotta pystyin näkemään, ovatko KiVa Koulu -ohjelman teemat juurtuneet luokan arkipäivään. Lisäksi kyselylomakkeessa kysyttiin kiusaamis- ja kiusatuksitulemiskokemuksia, joita piti arvioida viimeisen kahden viikon perusteella, joten kyselyä ei olisi voinut täyttää aikaisemmin.

6.2.2 Sosiogrammi

Sosiometriikalla tarkoitetaan tutkimusmenetelmiä, joilla tutkitaan ryhmissä tapahtuvia sosiaalisia valintoja. Se soveltuu erityisesti ryhmän sisäisen rakenteen tai ryhmän jäsenten välisen vuorovaikutuksen kuvaamiseen. Sosiogrammi kuuluu sosiometriikan alaisuuteen. Vuorovaikutusta analysoivan sosiometrisen mittauksen tarkoituksena on yleensä kartoittaa ja kuvata ryhmän epävirallinen sosiaalinen rakenne, ja sillä pystytään paljastamaan ryhmän sisäisiä valtarakenteita, kuten jäsenten rooleja tai yksilön keskinäisiä suhteita ryhmässä. Sosiometrisen mittauksen pohjalta voidaan tehdä mahdollisia johtopäätöksiä esimerkiksi sosiaalisen syrjäytymisen paljastamiseksi. (Ropo 2010, 88–94.)

Sosiogrammin tekoa varten vastaajilta kysytään niiden henkilöiden nimet, jotka ovat heidän ensisijaisia valintojaan tutkittavassa ryhmässä, kuten koululuokassa. Valintoja voidaan tiedustella positiivisessa tai negatiivisessa merkityksessä. Sosiogrammia määrittävien kysymysten avulla voidaan havainnoida sosiomet-

ristä asemaa, joka ainakin osittain kertoo, miten muut ryhmän jäsenet ovat kokeneet tietyn yksilön käyttäytymisen arkipäivän tilanteissa. (Marjanen ym. 2013, 50.)

Sosiogrammista voidaan erottaa kolme osa-aluetta. Sosiaalisella kuulumisella tarkoitetaan kaveriksi nimeämistä. Sen avulla voidaan tarkastella, otetaanko lapsi mukaan ryhmään vai suljetaanko lapsi ryhmän ulkopuolelle riippuen siitä, nimeääkö kukaan häntä kaverikseen. Toinen osa-alue on sosiaalinen solidaarisuus, jota voidaan tarkastella lapsen itsensä nimeämien kavereiden kautta. Kolmantena osa-alueena ovat ystävyysuhteet, jolloin tarkastellaan tilanteita, joissa lapset ovat maininneet positiivisessa mielessä toinen toisensa. (Marjanen ym. 2013, 51.)

6.2.3 Narratiivinen tutkimus

Yksityisten dokumenttien, kuten esseiden, eläytymismenetelmien ja muistelmien käyttö tutkimusaineistona on perusteltavaa, mikäli tutkija olettaa kirjoittajan kykenevän ja olevan parhaillaan ilmaistessaan itseään kirjallisesti. Kynnyskysymyksinä ovat tutkittavien ikä ja heidän kirjalliset taitonsa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 86.) Kertomusten avulla kirjoittaja voi tehdä kokemuksiaan ymmärrettäväksi, muistettaviksi ja toisten kanssa jaettaviksi (Syrjälä 2010, 252).

Narratiivisella tutkimuksella voidaan tarkoittaa kerrontaa, joka on suullisesti tai kirjallisesti esitelty. Yksinkertaisimmillaan se on mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, jossa ei aseteta vaatimuksia juonellisten kertomusten tuottamisesta. Narratiivisessa tutkimuksessa pyritään yksilöiden antamien merkitysten esille tuomiseen heidän tarinoidensa kautta. Keskeisestä narratiivisessa tutkimuksessa on tutkittavien paikallinen, henkilökohtainen ja subjektiivinen tieto. (Heikkinen 2007, 147–156.)

Tutkimusaineistoon kuuluvat ensimmäiset tarinat keräsin luokan oppilailta ennen KiVa Koulu -oppituntien alkua. Yksityisyyttä suojeltiin samalla tavalla kuin kyselylomakkeidenkin täyttämisen kohdalla. Tarinan kirjoitus alkoi jatkamalla

lauseenalkua ”Meidän luokkamme on...”, jonka jälkeen oppilaat saivat kirjoittaa omin sanoin todellisen kuvauksen omasta luokastaan. Jotta kirjoitukset etenisivät jokseenkin haluamaani suuntaan, kirjoitin liitutaululle apukysymyksiä, joita lapset pystyivät pohtimaan kirjoituksessaan: ”Millainen tunnelma luokassa on? Millaisia ihmisiä luokallamme on? Millainen on normaali koulupäivä? Miten viihdyn itse luokalla?”. Korostin oppilaille myös, että tarinaan voi kirjoittaa rehellisesti niin hyvät kuin huonotkin asiat. Aikaa tarinan kirjoittamiseen oli yksi oppitunti, mutta oppilaat olivat valmiita kirjoitustensa kanssa noin 25 minuutissa.

Tarinan kirjoittaminen toteutettiin samanlaisena uudelleen noin kolmen viikon kuluessa KiVa Koulu -oppituntien pitämisen jälkeen. Lopputilanteen aineiston keruun olisi voinut toteuttaa myös myöhemmin, jolloin olisi nähnyt selkeämmin, onko KiVa Koulu -ohjelmaan liittyvillä oppitunneilla vaikutusta lasten jokapäiväisiin vertaissuhteisiin, mutta opinnäytetyön tekemisen aikataulutuksen vuoksi kolmen viikon tauko tuntien loputtua oli aiheellinen.

6.3 KiVa Koulu -oppituntien suunnittelu ja toteutus

Tutkimusprosessin toteuttamista varten suunnittelin KiVa Koulu -materiaalin pohjalta kymmenen 45 minuutin pituista oppituntia. Oppituntien sisältö ja harjoitukset käsittelivät neljännelle luokalle suunniteltuja kiusaamiseen liittyviä teemoja. Tunnit toteutettiin kolmen viikon aikana siten, että ensimmäisellä viikolla tunteja oli neljä, toisella kaksi ja kolmannella neljä. KiVa Koulu -oppitunteja oli päivän aikana enimmillään kaksi.

Tunnit etenivät KiVa Koulu -materiaalin mukaisessa järjestyksessä ensimmäiset kahdeksan oppituntia. Oppitunnit sisälsivät keskusteluja, videoiden katselua, ryhmätyöharjoituksia, pariharjoituksia sekä omaa toimintaa arvioivia tehtäviä. Jokaisen tunnin päätteeksi oppilaat saivat kirjoittaa tunnista tiivistetyn KiVa-säännön omassa pulpetissaan olevaan Meidän luokan KiVa-säännöt -lappuun. Tunnin ohjaajana kirjoitin uuden säännön joka tunnin päätteeksi myös luokan seinällä olevaan isompaan Meidän luokan KiVa-säännöt -julisteeseen kaikkien näkyville.

Yhdeksäs tunti perustui KiVa Koulu -materiaaliin ja -tuntisuunnitelmaan, mutta tuntia varten olin yhdistänyt käsiteltäviä teemoja KiVa Koulu -tuntisuunnitelman kahdelta viimeiseltä tunnilta. Syynä tähän oli se, että tunnit oli suunniteltu aikaisempaa opetusta kokoaviksi ja omaa ja koko luokan toimintaa arvioiviksi, eikä kolmen viikon jaksolla ollut mielekästä pitää kahta samantapaista tuntia lähes peräkkäisinä päivinä. Yhdeksännellä tunnilla kävimme yhdessä kaikki KiVa-säännöt läpi ja jokainen oppilas kirjoitti nimensä seinän julisteeseen merkinä sitoutumisesta sääntöihin.

Kahden viimeisen KiVa Koulu -tunnin yhdistäminen vapautti yhden kokonaisen 45 minuutin tunnin KiVa-pelin pelaamista varten, jota muuten olisi pelattu normaalin tuntisuunnitelman mukaan tunneilla silloin tällöin opetuksen ohessa. Koin tämän hyväksi ratkaisuksi, sillä näin oppilaat pääsivät kerralla kunnolla tutustumaan KiVa-peliin ja pystyivät myös kysymään neuvoa tarvittaessa.

6.4 Aineiston analyysimenetelmät

6.4.1 Kyselylomakkeiden analyysimenetelmä

Kyselylomakkeiden tuloksia voidaan analysoida ristiintaulukoinnilla, jolloin tutkitaan muuttujien jakautumista ja niiden välisiä riippuvuuksia (KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto 2004). Ristiintaulukointi sopii tilanteeseen, jossa selittäviä muuttujia on vain yksi tai enintään muutama (KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto 2003). Ristiintaulukoinnissa tarkastellaan selitettävän muuttujan arvojen jakautumista selittävän muuttujan eri luokissa. Analyysin selkeyden vuoksi ristiintaulukoinnissa voi olla tarpeen käyttää suhteellista jakaumaa eli prosenttiosuuksia. (KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto 2004.)

Yhden muuttujan jakauma voidaan esittää myös taulukon, kuvion tai tunnuslukujen avulla, jolloin lukijan on helppo saada yleiskuva aineiston jakautumisesta

ilman koko tutkimuksen lukemista. Tunnuslukuja esittäessä on otettava huomioon, ettei esimerkiksi pelkän keskiarvon kertominen vielä riitä aineiston tarkkaan kuvaukseen, vaan varmempia päätelmiä voidaan tehdä vasta, kun lukijalle kerrotaan myös aineiston keskihajonta. (Valli 2007, 187–190.)

Pienimuotoisen sosiometrisen aineiston analyysissä voidaan käyttää monia vaihtoehtoisia menetelmiä. Valintoja voidaan analysoida matriisien tai graafisten kuvauksien avulla tai laskemalla valinnoista yksittäisiä tunnuslukuja. (Ropo 2010, 98.) Kyselylomakkeeni sosiometrisen osuuden aineiston analysoin näiden menetelmien avulla.

Kyselylomakkeiden (ks. LIITE 1) analyysin aloitin tarkastelemalla vastauksia erillisissä pinoissaan, joissa toisessa olivat alkukartoituksen lomakkeet ja toisessa loppukartoituksen lomakkeet. Äkkiä tuli ilmi, ettei kukaan vastaajista ollut vastannut kyllä-vastausta kysymyksiin 4 tai 5 koskien kiusaamiseksi tulemistä ja kiusaajana toimimista. Näitä kohtia ei siis tarvinnut analysoida sen tarkemmin, sillä kiusatuksi tulemistä tai kiusaajana olemista ei luokalla kyseisenä aikana esiintynyt.

Kyselylomakkeen ensimmäisessä ja toisessa kysymyksessä pyydettiin oppilaita nimeämään kolme tai vähemmän parasta kaveria luokallaan sekä kolme tai vähemmän sellaista henkilöä, joiden kanssa ei tule niin hyvin toimeen. Sosiogrammien tekemistä varten saatavien tietojen lisäksi tein kysymysten vastauksista taulukon Excel-ohjelmaa käyttäen siten, että jokaisen vastaajan nimen kohdalla oli hänen saamiensa positiivisten ja negatiivisten nimeämisten saama määrä molempien kyselylomakkeiden osalta. Taulukon neljästä eri sarakkeesta pystyin laskemaan mainintojen määrän keskiarvon.

Kysymysten ”3. Montako kaveria sinulla on 4C-luokalla?” ja ”6. Arvioi asteikolla 1–5, millainen luokkahenki 4C-luokalla on (arvostetaanko kaikkia, onko luokallanne mukava olla, tulevatko kaikki toimeen keskenään).” kohdalla taulukoin tulokset Excel-ohjelmaan siten, että vastaajan nimen kohdalla olivat kysymyksittäin ensimmäisen lomakkeen vastaus, toisen lomakkeen vastaus sekä vastausten arvojen muutos. Kavereiden lukumäärän muutoksen pystyin laskemaan

vastauksista suoraan, sillä ne oli ilmoitettu numeromuodossa. Luokkahengen arviointiasteikon olin määritellyt kyselylomakkeeseen jo valmiiksi (1 = surkea luokkahenki, 2 = huono luokkahenki, 3 = kohtalainen luokkahenki, 4 = hyvä luokkahenki, 5 = erinomainen luokkahenki), joten tuloksia oli helppo analysoida taulukkomuodossa. Tekemäni taulukon pohjalta pystyin muodostamaan vastauksista pylväsdiagrammin.

6.4.2 Sosiogrammien analyysimenetelmä

Sosiogrammissa kukin ryhmän jäsen on kuvattu omalla symbolillaan ja suhdevalintoja kuvataan nuolilla. Sosiogrammista voidaan erottaa nuolien määrän ja suunnan perusteella esimerkiksi pareja, ketjuja, ryhmän tähtiä, johtajia tai syrjäytyneitä. Tutkija tulkitsee kuviota kysymyksenasettelunsa ja aineiston mukaisesti niin pitkälle kuin aineisto antaa mahdollisuuksia ja päätelmien teko on ongelmanasettelun perusteella tarkoituksenmukaista. (Ropo 2010, 99.)

Aloitin sosiogrammien tekemisen kirjoittamalla kaikkien kyselylomakkeisiin vastanneiden nimet paperille ja vetämällä nuolia vastaajan ja valitun luokkatoverin välille vastausten perusteella (kysymykset 1 ja 2) siten, että nuolen kärki osoitti aina kohti mainittua luokkatoveria. Mikäli sekä vastaaja että mainittu luokkatoveri olivat maininneet toisensa, piirsin nuolesta kaksisuuntaisen. Yhteensä sosiogrammeja tuli neljä, sillä kysymyksiin 1 ja 2 vastattiin kahteen kertaan.

Yhden vastaajan kohdalla jouduin käyttämään harkintakykyäni ja muuttamaan vastausten paikkoja. Vastaajan kohdalla oli hyvin todennäköistä, että hän oli vahingossa maininnut ensimmäisen lomakkeen kohdalla parhaina kavereinaan ne, joiden kanssa ei tule niin hyvin toimeen ja toisinpäin. Toisessa lomakkeessa hänen vastauksensa olivat lähestulkoon vaihtaneet paikkoja päikseen, ja suoritettuani seitsemän viikon työharjoitteluni kyseisellä luokalla, pystyin myös havaintojeni perusteella tulkitsemaan vastausten olevan virheellisiä.

Sosiogrammien paperiversioiden jälkeen keksin jokaiselle oppilaalle oman koodin (T = tyttö, P = poika), joiden avulla piirsin lopulliset sosiogrammit hyödyntä-

en tietokoneen PowerPoint -ohjelmaa. Lisäksi järjestelin oppilaiden paikkoja siten, että sosiogrammit olisivat visuaalisesti mahdollisimman selkeitä. Tämä onnistui etenkin sosiogrammeissa, joissa kuvattiin parhaita kavereita, sillä oppilaat mainitsivat paljon toisiaan ja maininnat pysyivät jokseenkin samoina myös toisessa lomakkeessa.

6.4.3 Kertomusten analyysimenetelmä

Narratiivista aineistoa ei voi tiivistää yksiselitteisesti numeroiksi tai kategorioiksi, vaan sen jatkokäsittely edellyttää aina tulkintaa. Kertomusten analysointi tapahtui narratiivien analyysillä. Narratiivien analyysissä aineistoa luokitellaan ja jäsennetään kategorioihin ja tapaustyyppeihin (Heikkinen 2007, 148–149).

Aineiston pelkistämisestä, ryhmittelystä ja eri kategorioiden luomisesta voidaan käyttää myös termiä aineistolähtöinen analyysi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102). Kyngäksen ja Vanhasen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102–103) mukaan aineiston analyysi lähtee liikkeelle niiden aineiston alkuperäisilmausten pelkistämisestä, jotka ovat tutkimuksen kannalta kiinnostavia. Pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään tämän jälkeen yhtäläisiksi ilmaisujen joukoksi, ja joukolle annetaan kategorian sisältöä kuvaava nimi. Kategorioiden muodostaminen on aineistolähtöisen analyysin kannalta ratkaiseva vaihe, sillä tutkijan tulee päättää, mitkä ilmaisut kuuluvat samaan tai eri kategoriaan.

Analyysia jatketaan yhdistämällä alakategorioita toisiinsa ja muodostamalla näistä yläkategorioita, joille annetaan niiden sisältöä kuvaavat nimet. Analyysin loppuvaiheessa yläkategoriat yhdistetään yhdeksi analysoitua aineistoa kuvaavaksi kategoriaksi. Alakategorioiden, yläkategorioiden ja yhdistävän kategorian tarkoituksena on löytää vastauksia tutkimusongelmiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102–103.)

Koska tutkimukseen osallistui 22 lasta, ei aikataulun ja työmäärän kannalta ollut järkevää analysoida jokaista lasten kirjoittamaa kertomusta luokasta ja sen yhteishengestä. Kertomusten analysointiin valitsin kaksitoista kertomusta, joista

puolet olivat tyttöjen (T1, T8 ja T13) ja puolet poikien (P1, P4 ja P9) kirjoittamia. Analysoitavat kertomukset valikoituivat piirtämieni sosiogrammien perusteella. Mukana oli kaikkia luokan sosiaalisen rakenteen eri edustajia, kuten suosittuja, yksinäisiä, kaikkien kavereita sekä pienemmissä ryhmittymissä viihtyviä. Lisäksi valintaan vaikutti kirjoitetun tekstin määrä, sillä tutkimuksen kannalta ei ollut mielekästä lähteä analysoimaan muutaman lauseen tarinoita.

Tarinoiden analyysi alkoi kirjoittamalla kaikki tarinoiden lauseet ranskalaisin viivoin Word-ohjelmaan siten, että ensimmäisten ja toisten tarinoiden sisällöt olivat omissa tiedostoissaan. Jokaisen kirjoittajan ilmausten kohdalla käytin kirjoittajien sosiogrammeissa olevia tunnuksia. Tämän jälkeen luokittelin ilmaisuja alustavasti omiin ryhmiinsä, jolloin pystyin karsimaan ne ilmaisut, joilla ei ollut tutkimukseni kannalta merkitystä. Tarkempi analyysi toteutui taulukoinnin avulla (ks. LIITE 2 ja LIITE 3).

Analyysitaulukoissa alkuperäisilmaukset muutettiin ensin pelkistetyiksi versioiksi, joista luokittelin seitsemän eri alakategoriaa: positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti, negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti, positiiviset ilmaisut kavereista, positiiviset ilmaisut vertaisista, negatiiviset ilmaisut vertaisista, vertaisten positiivinen kohtelu sekä vertaisten negatiivinen kohtelu. Alakategoriat tiivistettiin tämän jälkeen neljään eri yläkategoriaan, joita olivat luokkahenki, kaverit, vertaiset ja käytös vertaisia kohtaan. Yhdistävän kategorian nimeksi tuli neljäsluokkalaisten kokemukset luokan vertaissuhteista.

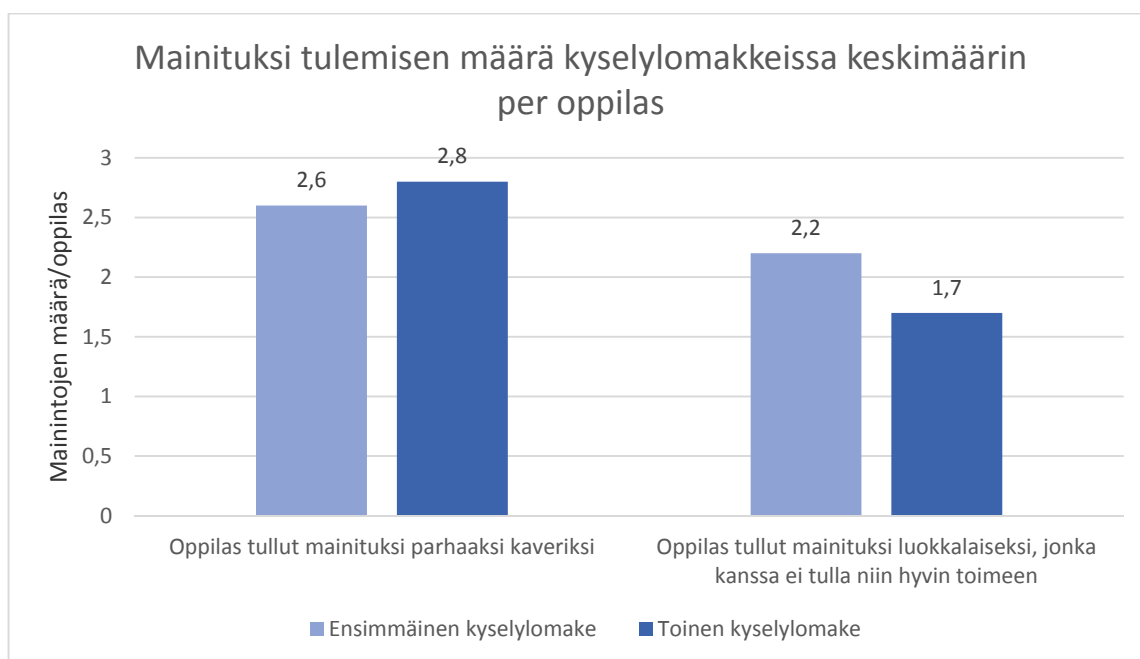
Tarinoiden analyysiä jatkoin tekemällä Word-ohjelmalla taulukoita ensimmäisten ja toisten kertomusten alakategorioiden ilmaisujen määrästä ja ilmaisujen määrän muutoksesta ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien. Analyysini eteni yleiseltä tasolta yksittäiselle tasolle, joten aluksi analysoin kertomuksia laskien alakategorioiden saamien ilmaisujen määriä siirtyen lopulta kohti yksittäisen oppilaan kirjoittamia ilmaisuja ja niiden tulkitsemista.

7 VERTAISUUTEIDEN JA LUOKKAHENGEN MUUTOS

Luvussa esitetään neljäsluokkalaisten vertaissuhteiden ja luokkahengen muutos tarkastelemalla ensin tuloksia kyselylomakkeiden vastausten pohjalta. Tämän jälkeen oppilaiden positiiviset ja negatiiviset nimeämiset sekä nimeämisten muutos on esitetty sosiogrammien avulla.

7.1 Vertaissuhteiden ja luokkahengen muutos kyselylomakkeiden pohjalta

Kuviossa 1 on esitetty oppilaiden keskimääräinen mainintojen määrä parhaana kaverina sekä luokkalaisena, jonka kanssa ei tulla niin hyvin toimeen. Ensimmäisen kyselylomakkeen tulokset on esitetty vaaleammilla pylväillä ja toisen kyselylomakkeen tulokset tummemmilla pylväillä.

KUVIO 1. Ensimmäisessä ja toisessa kyselylomakkeessa positiivisesti ja negatiivisesti mainituksi tulemisen keskimäärä per oppilas

Kuvion 1 mukaan oppilas tuli mainituksi parhaaksi kaveriksi ensimmäisessä kyselylomakkeessa 2,6 kertaa ja toisessa kyselylomakkeessa 2,8 kertaa, joten

määrä pysyi lähes samana. Negatiivisten mainintojen määrä tippui kyselylomakkeiden välillä 2,2 maininnasta 1,7 mainintaan, mikä ei yhden oppilaan kohdalla ole kovin merkittävä muutos.

Taulukossa 1 on esitetty positiivisten ja negatiivisten mainintojen määrän keskiarvo, mediaani sekä vaihteluväli siten, että eri kyselylomakkeiden tulokset ovat omissa riveissään. Esitän osan tuloksistani tutkimuksessani keskiarvon lisäksi myös mediaanin ja vaihteluvälin avulla, jotta tulokset ovat läpinäkyvämpiä. Joidenkin vastausten kohdalla suuri vaihteluväli vaikutti suuresti keskiarvoon.

TAULUKKO 1. Kyselylomakkeiden ensimmäisen ja toisen kysymyksen vastausten keskiarvo, mediaani sekä vaihteluväli

	Keskiarvo	Mediaani	Vaihteluväli
1. lomakkeen positiivisten mainintojen määrä / oppilas	2,6	2,5	min. 0 max. 5
2. lomakkeen positiivisten mainintojen määrä / oppilas	2,8	3	min. 0 max. 6
1. lomakkeen negatiivisten mainintojen määrä / oppilas	2,2	2	min. 0 max. 5
2. lomakkeen negatiivisten mainintojen määrä / oppilas	1,7	2	min. 0 max. 5

Taulukosta 1 voidaan huomata, ettei suurta muutosta tapahtunut keskiarvon lisäksi myöskään mediaanissa tai vaihteluvälissä. Yksittäisen oppilaan kohdalla KiVa Koulu -oppitunnit eivät juuri vaikuttaneet tämän mainintojen määrään parhaana kaverina tai luokkalaisena, jonka kanssa ei tulla niin hyvin toimeen.

Yksittäisten luokan oppilaiden saamat maininnat parhaana kaverina tai henkilönä, jonka kanssa ei tulla niin hyvin toimeen on laskettu yhteen ja esitetty kyselylomakkeittain taulukossa 2. Lisäksi taulukosta on luettavissa positiivisten ja negatiivisten mainintojen kokonaismäärän muutos luokalla.

TAULUKKO 2. Positiivisten ja negatiivisten nimeämisten kokonaismäärä eri kyselylomakkeissa ja kokonaismäärien muutos.

	Ensimmäinen kyselylomake	Toinen kyselylomake	Muutos (mainintojen määrä)
Positiivisten nimeämisten kokonaismäärä luokalla	58	62	4
Negatiivisten nimeämisten kokonaismäärä luokalla	49	38	-11

Ensimmäisen kyselylomakkeen kohdalla oppilaat mainitsivat jonkun toisen oppilaan parhaaksi kaverikseen yhteensä 58 kertaa, kun toisen kyselylomakkeen kohdalla vastaava luku oli 62. Positiivisten mainintojen kokonaismäärä luokalla kasvoi siis neljä mainintaa.

Suurempi muutos tapahtui negatiivisten mainintojen kohdalla. Ensimmäisen lomakkeen vastauksissa mainintoja luokkalaisista, joiden kanssa ei tultu niin hyvin toimeen, oli yhteensä 49, kun taas toisen kyselylomakkeen kohdalla luku oli 38. Muutos oli näin ollen -11 mainintaa, mikä tarkoittaa sitä, että 11 oppilaiden välistä suhdetta koki muutoksen parempaan kyselylomakkeiden välillä. Prosenteina ilmaistuna muutos parempaan oli noin 22 prosenttia.

Luokan oppilaiden ilmoittama kaverimäärä eri kyselylomakkeiden kohdalla on esitetty taulukossa 3 keskiarvon ja mediaanin avulla.

TAULUKKO 3. Kyselylomakkeiden keskiluvut ilmoitetuista kaverimääristä luokalla

	Keskiarvo	Mediaani
1. Kyselylomakkeen kaverien määrä luokalla	8,2	7
2. Kyselylomakkeen kaverien määrä luokalla	9,8	8

Taulukosta 3 voidaan huomata, että ensimmäisen kyselylomakkeen kohdalla oppilaat kokivat luokallaan olevan keskimäärin 8,2 kaveria, kun taas toisen kyselylomakkeen kohdalla kaverimäärän keskiarvo oli 9,8. Kaverimäärän keskiarvo nousi siis 1,6 kaveria. Mediaanien tarkastelu kuitenkin paljastaa, ettei muutos ollut kaikkien kohdalla näin suuri.

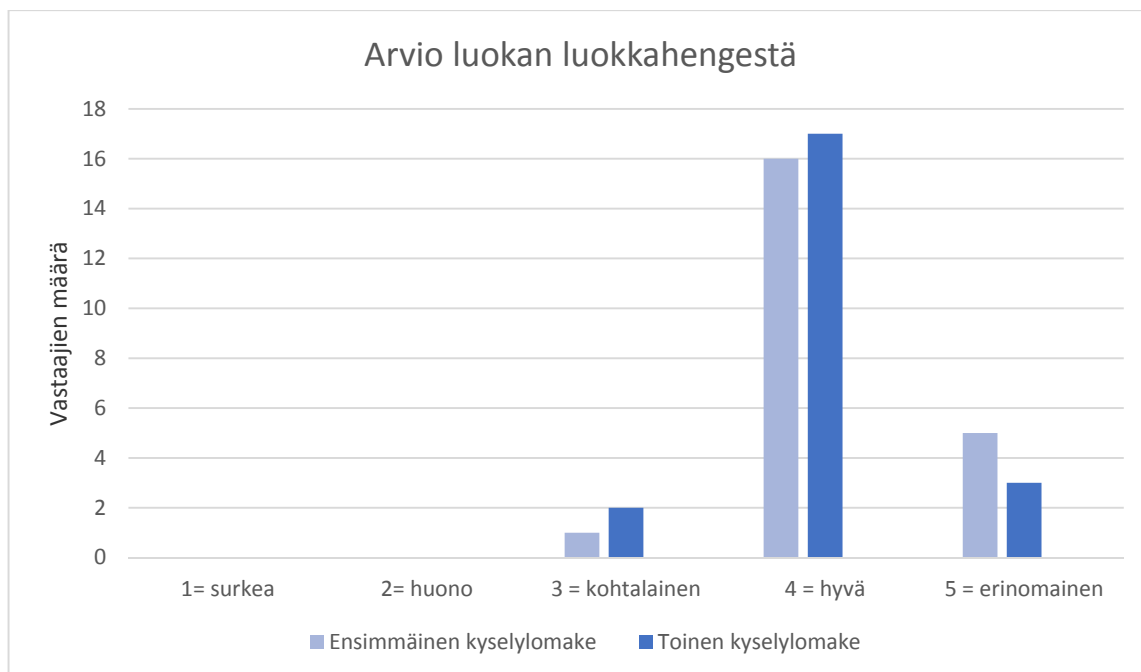
Kaverimäärän positiivisin ja negatiivisin muutos kyselylomakkeiden välillä ja muutoksen keskiarvo sekä mediaani on esitetty taulukossa 4.

TAULUKKO 4. Kaverimäärän muutoksen vaihteluväli, keskiarvo ja mediaani

	Positiivisin muutos	Negatiivisin muutos	Keskiarvo	Mediaani
Kaverien määrän muutos kyselylomakkeiden välillä	23	-4	1,6	0

Vaikka kaverien määrän keskimääräinen muutos luokalla kyselylomakkeiden välillä on 1,6, osoittavat määrän muutoksen vaihteluvälin ja mediaanin tarkastelu sen, että suurella vaihteluvälillä on ollut huomattava vaikutus keskiarvon kasvuun. Yksi vastaajista oli ilmoittanut uudeksi kaverimääräkseen 23 aiemman nollan sijaan, joten vaihteluväli kasvoi suureksi. Negatiivisin muutos kaverimäärässä oli -4, joten yksi vastaajista koki menettäneensä neljä kaveria luokallaan KiVa Koulu -oppituntien pitämisen jälkeen. Mediaani pysyi kaverimäärän muutosten tulosten tarkkailussa kuitenkin nollana, joten suurta vaikutusta positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan kaverimäärässä KiVa Koulu -oppitunneilla ei ollut.

Kuviossa 2 on esitetty luokan oppilaiden kokemukset luokan luokkahengestä ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien. Vaaleammat pylväät esittävät kuviossa ensimmäisen kyselylomakkeen vastauksia ja tummemmat pylväät toisen kyselylomakkeen vastauksia.

KUVIO 2. Kyselylomakkeisiin vastanneiden arviot luokan luokkahengestä ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien

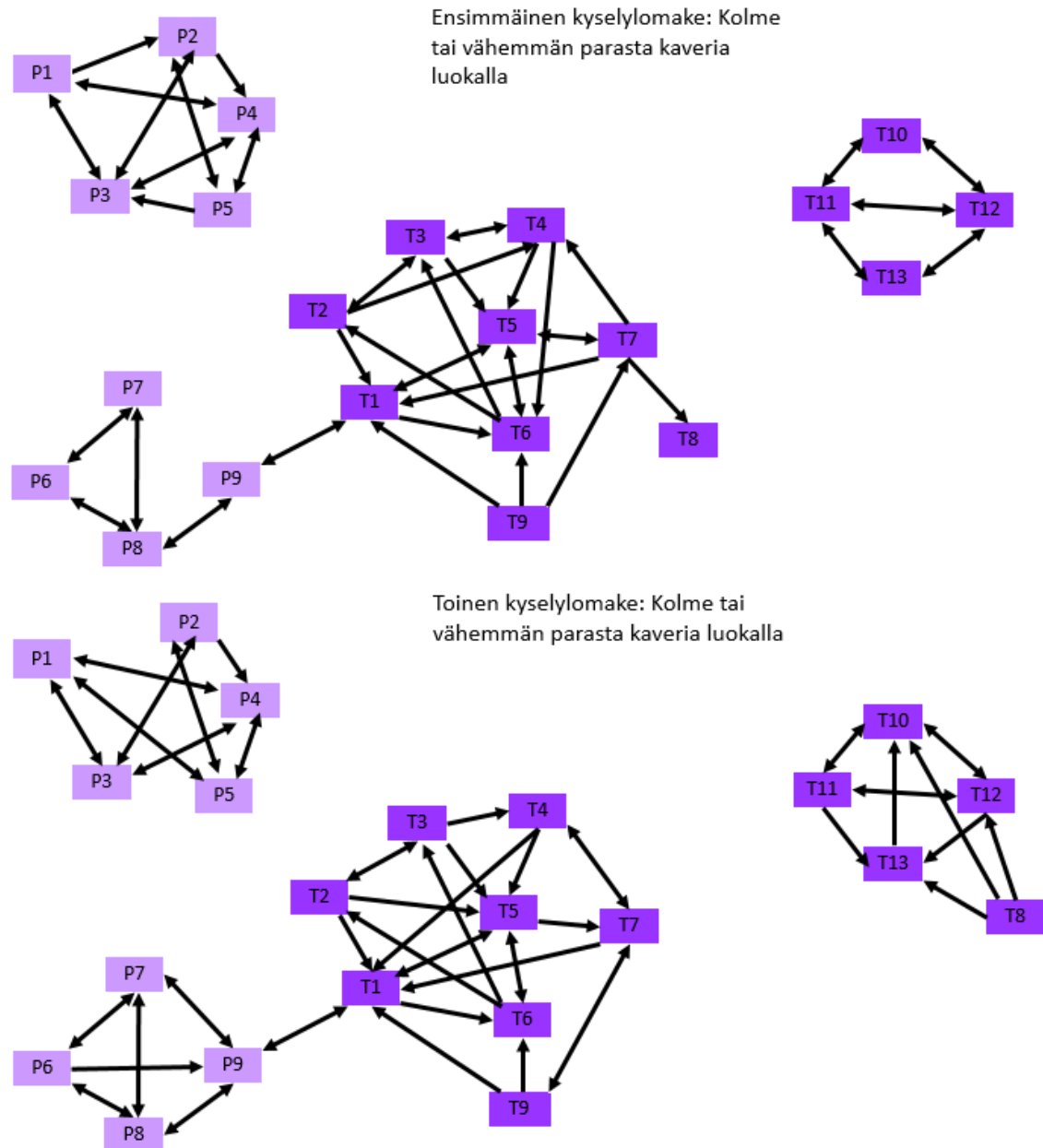
Kuviosta voi päätellä, että suurin osa vastaajista koki luokkahengen hyväksi ennen KiVa Koulu -oppituntien alkua. Viisi vastaajaa piti luokkahenkeä erinomaisena, kun taas vain yksi vastaaja koko luokkahengen kohtalaiseksi.

KiVa Koulu -oppituntien jälkeen kerättyyn toiseen kyselylomakkeisiin vastanneista edelleen suurin osa koki luokkahengen hyväksi. Erinomaiseksi luokkahengen koki kolme oppilasta, kun taas kohtalaiseksi kaksi. Pylväsdiagrammin pylväitä vertailemalla voidaan todeta, että luokkahenki laski kyselylomakkeiden välillä jonkin verran, mutta pääsääntöisesti luokkahenki säilyi hyvänä.

7.2 Vertaissuhteiden muutos sosiogrammien pohjalta

Kuviossa 3 on esitetty oppilaiden parhaat kaverit ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien. Tietystä symbolista lähtevä nuoli kertoo siitä, että kyseinen henkilö on nimennyt nuolen osoittaman toisen henkilön parhaaksi kaverikseen. Mikäli symboleiden välillä menevä nuoli on kaksipäinen, ovat molemmat nimenneet toisensa parhaiksi kavereikseen. Jos symbolista ei lähtö nuolia poispäin, ei hän

ole nimennyt ketään parhaaksi kaverikseen luokalla. Symbolista pelkästään poispäin lähtevät nuolet kuvaavat, ettei kukaan ole valinnut kyseistä henkilöä parhaaksi kaverikseen.

KUVIO 3. Sosiogrammit ensimmäisen ja toisen kyselylomakkeen kaverivalinnoista

Kuvion 3 sosiogrammeista voidaan havaita luokan ryhmärakenteen jakautuvan pienempiin ryhmittymiin, joissa tytöt ja pojat ovat selkeästi erillään toisistaan. Ainoan poikkeuksen tilanteessa tekevät P9 ja T1, jotka ovat maininneet mo-

lemmissä kyselylomakkeissa toisensa yhdeksi parhaista kavereistaan. Luokan pojat viihtyivät kahdessa pienemmässä ryhmässä ja tytöt yhdessä suuremmassa ja yhdessä pienemmässä ryhmässä.

Luokan suosituimpina poikina ennen KiVa Koulu -oppitunteja ovat P3 ja P4, jotka ovat saaneet neljä paras kaveri -mainintaa. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen eniten mainintoja on saanut P4, jolla säilyvät samat neljä mainintaa kuin ennen KiVa Koulu -oppitunteja. Tyttöistä suosituimpia ovat ennen KiVa Koulu -oppitunteja T1 ja T5, joilla molemmilla on viisi mainintaa. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen eniten mainintoja on saanut T1, jonka paras kaveri -maininnat ovat nousseet yhdellä kuuteen mainintaan,

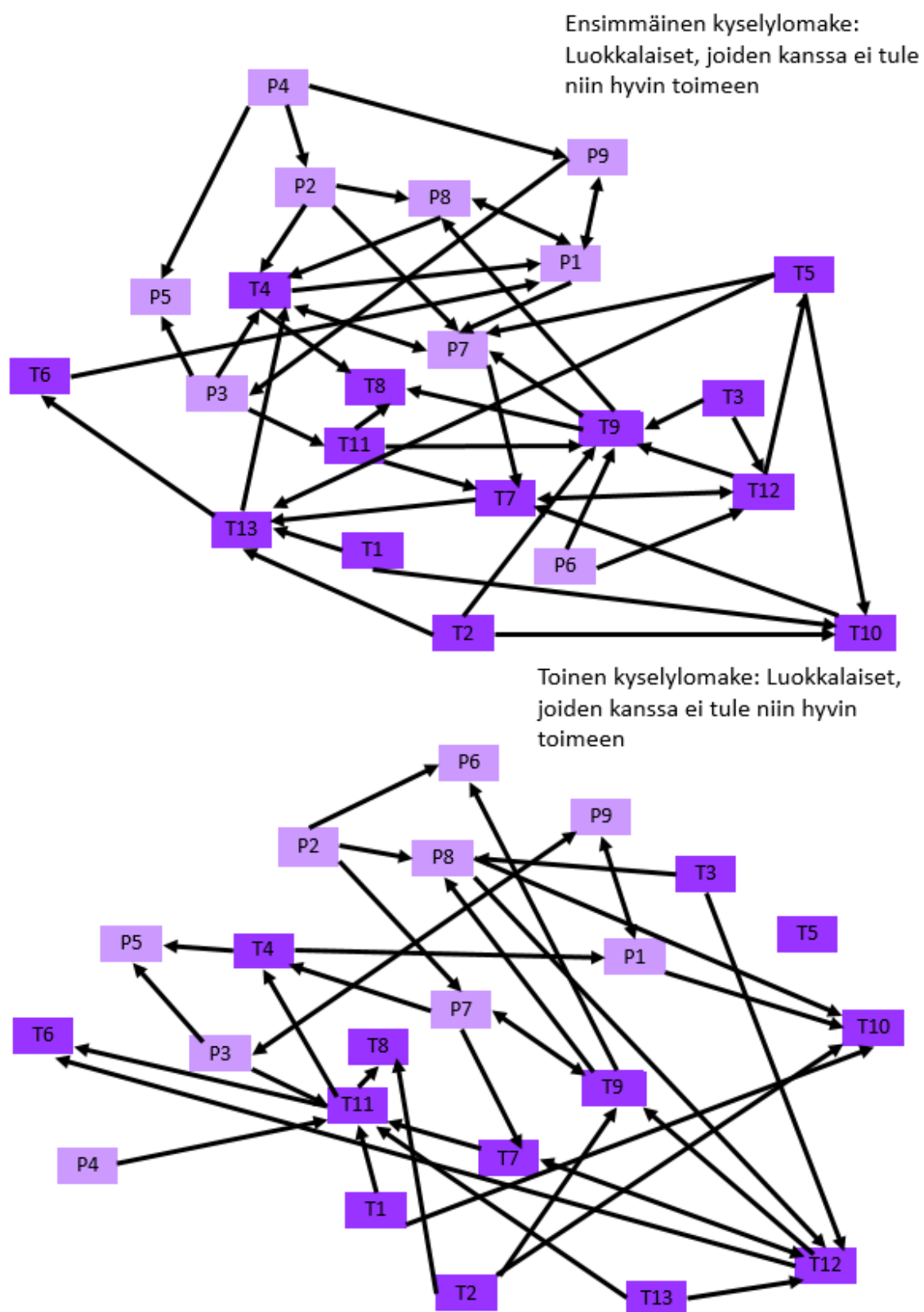
Pojista jokainen on tullut mainituksi parhaaksi kaveriksi ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien ja maininnut myös muita parhaiksi kavereikseen, joten yhtään yksinäistä poikaa luokalla ei ole. Tyttöjen kohdalla ennen KiVa Koulu -oppitunteja poikkeuksen tekevät T8 ja T9. T8 ei ole maininnut luokaltaan ketään parhaaksi kaverikseen, mutta on saanut itse yhden paras kaveri -maininnan oppilaalta T7. T9 taas on maininnut parhaiksi kavereikseen oppilaat T1, T6 ja T7, mutta kukaan ei pidä häntä parhaana kaverina luokalla.

KiVa Koulu -oppituntien jälkeen sosiogrammeista voidaan päätellä, että T9 ja T7 ovat muodostaneet ystävyysuhteen, sillä paras kaveri -maininnat ovat molemminpuolisia. T9 ei siis enää ole yksin luokalla. T8 on menettänyt ainoan positiivisen mainintansa ja vaihtanut kaveriporukkaa. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen hän mainitsee parhaiksi kavereikseen oppilaat T10, T12 ja T13, mutta suhteet eivät ole vastavuoroisia ystävyysuhteita.

Kokonaisuudessaan luokan ryhmärakenne pysyi melko samana ennen KiVa Koulu -oppitunteja ja niiden jälkeen. Luokan sisäiset kaveriporukat ovat samat, mutta paras kaveri -maininnat vaihtelevat hieman ryhmien sisällä. Vain T8 etsii selkeästi paikkaansa ja kaveriporukkaansa luokassa.

Kuvio 4 esittelee sosiogrammien muodossa oppilaiden valintoja niistä luokkalaisista, joiden kanssa ei tullut niin hyvin toimeen ennen ja jälkeen KiVa

Koulu -oppituntien. Symbolista lähtevät nuolet osoittavat niitä henkilöitä, jotka kyseinen oppilas on nimennyt negatiivisiksi vertaissuhteiksi. Kaksipäinen nuoli kuvastaa tilannetta, jossa molemmat henkilöt ovat nimenneet toisensa. Mikäli symbolista ei lähde yhtäkään nuolta, ei oppilas ole nimennyt ketään luokkalaiseksi, jonka kanssa ei tule niin hyvin toimeen. Jos symboliin ei osoita yksikään nuoli, ei kukaan ole nimennyt kyseistä luokkalaista negatiivisessa mielessä.

KUVIO 4. Sosiogrammit ensimmäisen ja toisen kyselylomakkeen oppilasvalinnoista, joiden kanssa ei tule niin hyvin toimeen

Kuviosta 4 voi huomata, että nimeämiset niistä oppilaista, joiden kanssa ei tule niin hyvin toimeen vaihtelevat melko paljon eri kyselylomakkeiden välillä.

Oppilaat ovat nimenneet molemmissa kyselylomakkeissa myös vastakkaisen sukupuolen edustajia. Ensimmäisen kyselylomakkeen kohdalla haastavimmiksi vertaissuhteiksi on koettu suhteet oppilaisiin T4, T9 ja P7, joista jokainen on saanut viisi mainintaa muilta luokkalaisiltaan. Toisen kyselylomakkeen kohdalla eniten nimeämisiä ovat saaneet T11, joka on saanut viisi mainintaa, sekä T10 ja T12, jotka ovat saaneet neljä mainintaa. Pojista eniten mainintoja on saanut P8, jolla on kolme mainintaa.

Sosiogrammeja vertailemalla voidaan havaita, että aikaisemmin monen vastaa-
jan mainitsema oppilas P7 on saanut KiVa Koulu -oppituntien jälkeen enää vain kaksi mainintaa, mikä on samaa luokkaa muiden luokan poikien saamien mainintojen kanssa. Hänen asemansa luokassa on siis parantunut. Myös T4 ja T9 ovat parantaneet asemaansa luokassa, sillä heidän mainintansa ovat vähentyneet kolmella ja kahdella maininnalla. Suurin negatiivinen muutos on tapahtunut oppilaan T11 kohdalla, jonka hankalaksi vertaiseksi aiemman yhden oppilaan sijaan kokevat nyt viisi oppilasta. Oppilaat T10 ja T12 ovat saaneet yhden uuden negatiivisen maininnan ja oppilaan P8 mainintojen määrä on pysynyt samana kuin ensimmäisenkin kyselylomakkeen kohdalla.

Jos tarkastellaan kuviota 3 oppilaiden parhaiden kavereiden valinnoista, voidaan huomata, että oppilaat T10, T11 ja T12 kuuluvat samaan kaveriporukkaan. Koska kyseiset oppilaat ovat saaneet eniten negatiivisia mainintoja toisen kyselylomakkeen kohdalla, voidaan olettaa, että kyseisen kaveriporukan ja muun luokan suhde on huonontunut KiVa Koulu -oppituntien myötä. Varmuuden saaminen asiaan edellyttäisi kuitenkin jatkotutkimuksia, kuten haastatteluja.

Ennen KiVa Koulu -oppitunteja luokalla oli viisi oppilasta, joiden kanssa kaikki kokivat tulevansa toimeen. T1, T2, T3, P4 ja P6 eivät saaneet muilta oppilailta yhtään mainintaa. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen tällaisia oppilaita oli yhteensä seitsemän, T1, T2, T3, T5, T13, P2 ja P4. Oppilas T13 sai KiVa Koulu -oppituntien jälkeen neljä negatiivista mainintaa vähemmän kuin ennen tunteja, joten hänen kanssaan tultiin paljon paremmin toimeen kuin ennen KiVa Koulu -

oppitunteja. T5 ja P2 korjasivat suhteitaan yhteen oppilaaseen. Oppilas P6 koettiin KiVa Koulu -oppituntien jälkeen kuitenkin luokkalaiseksi, jonka kanssa oli hankalampi tulla toimeen kuin ennen KiVa Koulu -oppitunteja, sillä häneen kohdistuneen negatiiviset maininnat kasvoivat kahdella.

Ennen KiVa Koulu -oppitunteja P5 ja T8 olivat luokan ainoat, jotka kokivat tulevansa toimeen kaikkien luokan oppilaiden kanssa. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen tällaisia oppilaita olivat P5, P6, T5, T6, T8 ja T10. Erityisessä asemassa oppituntien jälkeen oli oppilas T5, joka ei saanut yhtään negatiivista mainintaa ja joka ei itse nimennyt ketään. Hänen voidaan katsoa olevan erityisen korkean statuksen lapsi.

8 OPPILAIKEN KOKEMUKSET LUOKAN MUUTOKSESTA

Luvussa esitetään kuuden eri oppilaan kirjoittamien kertomusten positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen määrän muutos. Aluksi tuloksia tarkastellaan kaikkien kirjoittajien ilmaisujen yhteismäärän muutoksen pohjalta ja lopuksi alakategorioiden ja oppilaiden mukaan, jolloin nähdään tarkempi muutos yksittäisessä asiassa tai tietyn oppilaan kohdalla.

8.1 Positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen yhteismäärän muutos

Taulukossa 5 on esitetty ensimmäisten ja toisten kertomusten kirjoittajien ilmaisujen yhteismäärät eri alakategorioittain sekä ilmaisujen yhteismäärän muutos.

TAULUKKO 5. Kertomusten ilmaisujen määrä alakategorioittain ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien sekä ilmaisujen määrän muutos

	Ensimmäisten kertomusten ilmaisujen määrä yhteensä	Toisten kertomusten ilmaisujen määrä yhteensä	Ilmaisujen määrän muutos yhteensä
Positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti	12	13	1
Negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti	3	2	-1
Positiiviset ilmaisut kavereista	11	8	-3
Positiiviset ilmaisut vertaisista	5	7	2
Negatiiviset ilmaisut vertaisista	1	5	4
Vertaisten positiivinen kohtelu	5	8	3
Vertaisten negatiivinen kohtelu	4	1	-3

Taulukosta 5 voi päätellä, että ensimmäisissä kertomuksissa oppilaat kirjoittivat eniten luokan positiivisesta ilmapiiristä (Positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti, 12 ilmaisua) sekä luokan kaverisuhteista positiivisessa merkityksessä (Positiiviset ilmaisut kavereista, 11 ilmaisua). KiVa Koulu -oppituntien jälkeisissä kertomuk-

sisä eniten esiintyi ilmaisuja luokan positiivisesta ilmapiiristä (Positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti, 13 ilmaisuja), luokan kaverisuhteista positiivisessa merkityksessä (Positiiviset ilmaisut kavereista, 8 ilmaisuja) sekä hyvästä käyttäytymisestä vertaisia kohtaan (Vertaisten positiivinen kohtelu, 8 ilmaisuja).

Sekä positiivisten että negatiivisten ilmaisujen määrä luokkahengestä, kaveri- ja vertaissuhteista sekä vertaisten kohtelusta muuttuivat tarinoiden välillä, joten suuria tulkintoja ilmaisujen yhteismäärästä tai niiden muutoksesta ei voi tehdä.

Taulukossa 6 on esitetty kaikkien kuuden oppilaan ensimmäisten ja toisten tarinoiden positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen yhteismäärät sekä ilmaisujen määrän muutos kertomusten välillä.

TAULUKKO 6. Positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen yhteismäärä ennen KiVa Koulu -oppitunteja ja niiden jälkeen kirjoitetuissa kertomuksissa sekä ilmaisujen määrän muutos

Ensimmäisten tarinoiden positiiviset ilmaisut yhteensä	Toisten tarinoiden positiiviset ilmaisut yhteensä	Kaikkien positiivisten ilmaisujen määrän muutos yhteensä	Ensimmäisten tarinoiden negatiiviset ilmaisut yhteensä	Toisten tarinoiden negatiiviset ilmaisut yhteensä	Kaikkien negatiivisten ilmaisujen määrän muutos yhteensä
33	36	3	8	8	0

Ennen KiVa Koulu -oppitunteja tarkasteltavat oppilaat olivat maininneet luokan sosiaalisiin suhteisiin liittyviä positiivisia ilmaisuja 33 kertaa ja KiVa Koulu -oppituntien jälkeen 36 kertaa. Positiivisten ilmaisujen määrä kasvoi siis kolmella ilmaisulla. Tämä ei kuuden kirjoittajan kertomuksissa ole merkitsevä muutos. Negatiivisia ilmaisuja luokan sosiaalisiin suhteisiin liittyen oli molempina tarinankeruukertoina yhteensä 8, joten muutosta ei tapahtunut.

8.2 Positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen määrän muutos alakategorioiden ja oppilaiden mukaan

Taulukko 7 esittää taulukon 6 informaation tarkemmassa muodossa siten, että ensimmäisen ja toisen kertomuksen positiiviset ja negatiiviset ilmaisut ja niiden muutokset kuvataan jokaisen kirjoittajan kohdalla erikseen.

TAULUKKO 7. KiVa Koulu -oppitunteja edeltävien ja niiden jälkeisten kertomusten positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen määrä sekä ilmaisujen määrän muutos per oppilas

	Ensimmäisen kertomuksen positiiviset ilmaisut yhteensä	Toisen kertomuksen positiiviset ilmaisut yhteensä	Kaikkien positiivisten ilmaisujen määrän muutos	Ensimmäisen kertomuksen negatiiviset ilmaisut yhteensä	Toisen kertomuksen negatiiviset ilmaisut yhteensä	Kaikkien negatiivisten ilmaisujen määrän muutos
T1	4	5	1	0	2	2
T8	3	5	2	0	0	0
T13	6	6	0	5	4	-1
P1	7	7	0	0	1	1
P4	8	6	-2	1	0	-1
P9	5	7	2	2	1	-1

Vaikka taulukossa 6 esitetyissä positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen kokonaismäärässä ei tapahtunut suurta muutosta, voidaan huomata taulukosta 7, että yksilötasolla tarkasteltuna muutos on ollut jonkin verran suurempi. Oppilaat T8 ja P9 ovat KiVa Koulu -oppituntien jälkeisissä kertomuksissa kirjoittaneet ensimmäisiin tarinoihin verrattuna kaksi positiivista ilmaisua enemmän ja T1 yhden. Oppilas P4:n KiVa Koulu -oppituntien jälkeisessä tarinassa positiivisia ilmaisuja on ollut kaksi vähemmän kuin ensimmäisenä kirjoitetussa kertomuksessa.

Eniten negatiivisia ilmaisuja on tullut kertomusten välillä oppilaalle T1, jolla ei ensimmäisessä kertomuksessa ollut yhtään negatiivista mainintaa luokkaan liittyen. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen oppilaalla T1 oli tarinassaan kaksi negatiivista ilmaisua. Oppilaat T13, P4 ja P9 ovat kokeneet negatiivisten asioiden vähentyneen luokallaan, sillä heillä mainintoja on yksi vähemmän kuin ennen KiVa Koulu -oppitunteja kerätyissä kertomuksissa.

Taulukot 8, 9 ja 10 eriyttävät eri oppilaiden positiiviset ja negatiiviset maininnat ja niiden muutokset eri alakategorioihin. Taulukoita tarkastelemalla voidaan perehtyä juuri tietyn oppilaan kokemuksiin muutoksiin. Taulukossa 8 on esitetty kertomusten positiiviset ja negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti ja ilmaisujen määrän muutos oppilaittain.

TAULUKKO 8. KiVa Koulu -oppitunteja edeltävien ja niiden jälkeisten kertomusten positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen määrä luokasta yleisesti ja niiden muutos per oppilas

	Ensimmäisen kertomuksen positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti	Toisen kertomuksen positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti	Positiivisten ilmaisujen määrän muutos	Ensimmäisen kertomuksen negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti	Toisen kertomuksen negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti	Negatiivisten ilmaisujen määrän muutos
T1	2	2	0	0	0	0
T8	1	1	0	0	0	0
T13	3	2	-1	2	2	0
P1	2	3	1	0	0	0
P4	2	2	0	0	0	0
P9	2	3	1	1	0	-1

Taulukosta 8 voidaan havaita, että oppilas T13 on kokenut luokan yleisen ilmapiirin heikentyneen hieman, sillä hänen positiivisen ilmaisunsa luokasta yleisesti ovat vähentyneet yhdellä. Muutos ei kuitenkaan ole ollut suuri, sillä hänen toisessa kertomuksessaan on negatiivisia ilmaisuja luokasta yleisesti edelleen saman verran kuin ensimmäisessäkin kertomuksessa.

Oppilaat P1 ja P9 ovat kokeneet luokan yleisen ilmapiirin kohentuneen hieman, sillä heillä KiVa Koulu -oppituntien jälkeisissä kertomuksissa on yksi positiivinen ilmaisu enemmän. Lisäksi oppilas P9 on maininnut negatiivisia asioita luokasta yleisesti yhden ilmaisun vähemmän KiVa Koulu -oppituntien jälkeisessä kertomuksessa, mikä vahvistaa havaintoa siitä, että hänen kokemuksensa luokasta yleisesti on parantunut KiVa Koulu -oppituntien myötä. Oppilas P9:n kirjoittamien ilmaisujen tarkasteleminen (ks. LIITE 2 ja LIITE 3) myötäilee tuloksia, sillä niistä voidaan havaita, että ensimmäisen kertomuksen kohdalla P9 on kirjoittanut luokalla olevan välillä tylsää, mutta toisen kertomuksen kohdalla viihtyvänsä luokalla hyvin.

Taulukko 9 esittää kirjoittajien kavereihin liittyvien positiivisten ilmaisujen määrän ja muutoksen oppilaittain. Taulukossa ei ole omia sarakkeita negatiivisille ilmaisuille kavereista, sillä niitä oppilaiden kirjoittamista kertomuksista ei ollut.

TAULUKKO 9. Oppilaiden positiiviset ilmaisut kavereista tarinoittain ja ilmaisujen määrän muutos

	Ensimmäisen kertomuksen positiiviset ilmaisut kavereista	Toisen kertomuksen positiiviset ilmaisut kavereista	Positiivisten ilmaisujen määrän muutos
T1	2	2	0
T8	2	2	0
T13	0	1	1
P1	2	1	-1
P4	3	1	-2
P9	2	1	-1

Taulukon 9 mukaan vain oppilas T13 on kertomusten perusteella kokenut kavereisuhteidensa parantuneen, sillä hänen KiVa Koulu -oppituntien jälkeisessä kertomuksessaan oli yksi positiivinen ilmaisu enemmän kavereihin liittyen. Positiivisten ilmaisujen määrä kavereihin liittyen on vähentynyt eniten oppilaalla P4, jonka ilmaisut ovat vähentyneet kahdella ilmaisulla kertomusten välillä.

Oppilaan P4 kertomuksien ilmaisuja (ks. LIITE 2 ja LIITE 3) tarkastelemalla voidaan havaita, että ennen KiVa Koulu -oppitunteja oppilas P4 kuvasi kavereiden merkitystä seuraavasti: ”Kouluun on kiva mennä kun on kavereita.”, ”Meidän luokalla on hyviä kavereita.” ja ”Kaikki on kavereita.”, kun taas KiVa Koulu -oppituntien jälkeen hän kuvasi kavereiden merkitystä vain lauseella ”Meidän luokalla on kivoja kavereita.”

Vaikka positiiviset ilmaisut kavereista jokseenkin vähenivät, voidaan jälleen kuitenkin todeta, etteivät muutokset ole suuria, sillä suoria negatiivisia ilmaisuja kavereista ei ole kirjoittanut kukaan oppilaista.

Taulukossa 10 on esitetty oppilaittain eri kertomusten positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen määrä vertaisista sekä ilmaisujen määrän muutos.

TAULUKKO 10. KiVa Koulu -oppitunteja edeltävien ja niiden jälkeisten kertomusten positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen määrä vertaisista ja määrän muutos per oppilas

	Ensimmäisen kertomuksen positiiviset ilmaisut vertaisista	Toisen kertomuksen positiiviset ilmaisut vertaisista	Positiivisten ilmaisujen muutos	Ensimmäisen kertomuksen negatiiviset ilmaisut vertaisista	Toisen kertomuksen negatiiviset ilmaisut vertaisista	Negatiivisten ilmaisujen muutos
T1	0	0	0	0	2	2
T8	0	2	2	0	0	0
T13	3	1	-2	1	1	0
P1	1	1	0	0	1	1
P4	0	2	2	0	0	0
P9	1	1	0	0	1	1

Taulukon 10 mukaan oppilaat T8 ja P4 kokivat vertaissuhteidensa parantuneen KiVa Koulu -oppituntien myötä, sillä heidän kertomuksistaan pystyi havaitsemaan KiVa Koulu -oppituntien jälkeen kaksi positiivista mainintaa enemmän vertaisiin liittyen kuin ensimmäisissä kertomuksissa.

Oppilaiden T8 ja P4 kertomusten ilmaisuja tarkastellessa (ks. LIITE 2 ja LIITE 3) voidaan havaita, että kumpikaan oppilas ei maininnut vertaisia ensimmäisessä kertomuksessaan, mutta toisessa kertomuksessa oppilas T8 mainitsi luokallaan olevan kivoja tyyppisiä ja ystävällistä porukkaa ja oppilas P4 luokallaan olevan kivoja ihmisiä ja koko luokan olevan kiva.

Oppilas T1 koki kertomusten mukaan suhteensa muihin vertaisiin heikentyneen eniten, sillä hänen toisessa tarinassaan negatiivisia ilmaisuja vertaisista oli kaksi, vaikka ensimmäisessä tarinassa vertaisia ei ollut mainittu ollenkaan. Tarinoiden ilmaisujen perusteella oppilas T1 koki luokkalaisten olevan KiVa Koulu -oppituntien jälkeisen kertomuksen aikaan erillään toisistaan, sillä hän kuvaili vertaissuhteita seuraavasti: ”Luokassamme on jonkun verran kaveriporukoita.” sekä ”Haluaisin että pojat ja tytöt leikkisivät yhdessä.”

Taulukossa 11 on esitetty oppilaiden ilmaisujen määrä vertaisten positiivisesta ja negatiivisesta kohtelusta tarinoittain sekä tarinoiden välisten ilmaisujen määrän muutos.

TAULUKKO 11. Vertaisten positiivisen ja negatiivisen kohtelun saamien ilmaisujen määrä kertomuksittain per oppilas ja ilmaisujen määrän muutos

	Ensimmäisen kertomuksen ilmaisut vertaisten positiivisesta kohtelusta	Toisen kertomuksen ilmaisut vertaisten positiivisesta kohtelusta	Positiivisten ilmaisujen muutos	Ensimmäisen kertomuksen ilmaisut vertaisten negatiivisesta kohtelusta	Toisen kertomuksen ilmaisut vertaisten negatiivisesta kohtelusta	Negatiivisten ilmaisujen muutos
T1	0	1	1	0	0	0
T8	0	0	0	0	0	0
T13	0	2	2	2	1	-1
P1	2	2	0	0	0	0
P4	3	1	-2	1	0	-1
P9	0	2	2	1	0	-1

Taulukosta 11 voi havaita, että oppilaat T13 ja P9 ovat kertomusten perusteella kokeneet vertaisten kohtelun parantuneen luokassa KiVa Koulu -oppituntien myötä. Heistä molemmat ovat kirjoittaneet KiVa Koulu -oppituntien jälkeen kerätyissä kertomuksissa vertaisten positiivisesta kohtelusta kaksi ilmaisua enemmän kuin ensimmäisissä tarinoissa sekä vähentäneet vertaisten negatiiviseen kohteluun liittyviä mainintoja yhdellä.

Heidän kertomustensa ilmaisuja tarkastelemalla (ks. LIITE 2 ja LIITE 3) voidaan huomata, että ennen KiVa Koulu -oppitunteja oppilas T13 on kokenut luokassaan olevan jonkun verran toisen ärsyttämistä ja joidenkin potkivan palloa suoraan päin ihmisiä pyytämättä anteeksi ja oppilas P9:n kokeneen tulleen ärsytetyksi välillä luokassa. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen oppilas T13 kertoo, ettei luokalla yleensä puhuta pahaa toisista eikä häntä kiusata yleensä luokallaan, vaikkakin hänen kavereitaan kiusataan joskus. Oppilas P9 kertoo, että kaikilla on mukava olla luokalla, eikä häntä ole enää kiusattu.

Myös muiden oppilaiden kohdalla voidaan taulukosta 11 huomata, että vertaisten negatiiviseen kohteluun liittyvät ilmaisut ovat joko pysyneet samana tai vähentyneet. Tästä voi vetää varovaisen johtopäätöksen, että vertaisten kohtelu luokassa on KiVa Koulu -oppituntien myötä hieman parantunut.

9 POHDINTA

9.1 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimus selvitti, millainen vaikutus KiVa Koulu -oppitunneilla on neljäsluokkalaisten vertaissuhteisiin koulussa. Opinnäytetyö auttoi kartoittamaan neljäsluokkalaisten ryhmärakenteen, kiusaamistilanteen sekä luokkahengen ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien. Tarkastelu kohdistui luokan ryhmänä kokemiin muutoksiin ottaen samalla huomioon yksittäisten oppilaiden kokemat muutokset.

KiVa Koulu -oppitunneilla oli vaikutusta neljäsluokkalaisten ryhmädynamiikkaan. Suurin muutos luokan vertaissuhteissa tapahtui niiden oppilaiden välillä, jotka eivät ennen olleet tulleet niin hyvin toimeen keskenään. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen oppilaiden nimeämiset niistä luokkalaisista, joiden kanssa eivät tule niin hyvin toimeen olivat vähentyneet 22 prosenttia. Vaikka oppilaat eivät siis edelleenkään olleet parhaita kavereita keskenään, eivät he enää kokeneet tarpeelliseksi nimetä luokaltaan yhtä montaa oppilasta negatiivisessa mielessä kuin ennen KiVa Koulu -oppitunteja.

Koska kiusaamista ei luokalla kyselylomakkeen mukaan esiintynyt ennen eikä jälkeen KiVa Koulu -oppituntien, voidaan todeta, etteivät KiVa Koulu -toimenpideohjelman pohjalta suunnitellut tunnit ainakaan lisänneet kiusatuksi tulemistä. Kertomusten mukaan osa oppilaista koki ärsyttämisen tai kiusatuksi tulemisen vähentyneen, joten yksittäisten oppilaiden tilannetta KiVa Koulu -oppitunnit olivat parantaneet.

Saamani tulokset oppilaiden henkilökohtaisten kiusaamiskokemusten väheneemisestä sekä luokan vertaissuhteiden parantumisesta ovat samassa linjassa KiVa Koulu -toimenpideohjelman vaikuttavuustutkimuksen (Williford, Boulton, Noland, Little, Kärnä & Salmivalli 2011) kanssa. Sekä tekemässäni tutkimuksessa että Willifordin ym. (2011) tekemässä tutkimuksessa KiVa Koulu -ohjelma vähensi ilmoitettua kiusaamista ja paransi oppilaiden välisiä suhteita. Tässä

vaiheessa on huomioitava, että oma tutkimukseni koski vain KiVa Koulu -toimenpideohjelman osatekijää eli KiVa Koulu -oppitunteja, kun taas Willifordin ym. (2011) tutkimuksessa mukana olivat kaikki KiVa Koulu -toimenpideohjelman osiot. Voidaankin todeta, että jo pelkät KiVa Koulu -oppitunnit olivat riittävä tekijä oppilaiden kiusaamiskokemusten vähenemiseen ja oppilaiden välisten ongelmien paranemiseen.

KiVa Koulu -oppitunneilla oli vaikutusta oppilaiden kavereiden määrään, sillä oppituntien jälkeen oppilaat mainitsivat saaneensa noin yhden kaverin lisää. Yksittäisten oppilaiden kohdalla kavereiden saaminen oli suurempi asia, sillä esimerkiksi aikaisemmin luokalla täysin ilman vastavuoroisia parhaita kavereita ollut oppilas T9 oli KiVa Koulu -oppituntien jälkeen saanut uuden parhaan kaverin. Oppilas T8 ei saanut uusia parhaita kavereita, mutta koki silti kaikkien luokkalaistensa olevan hänen kavereitaan, kun taas aikaisemmin hän oli kokenut kyselylomakkeen mukaan olevansa kokonaan ilman kavereita.

Ilman vastavuoroisia ystävyssuhteita olevat luokan oppilaat tarvitsevat selkeästi erityistä tukea sosiaalisten taitojen vahvistamisessa. Tämä on hyvä huomata jo tässä vaiheessa lapsen kehitystä, jotta syrjäytyminen luokan yhteisöstä ja tulevista ihmissuhteista saadaan katkaistua ajoissa. Ystävyssuhteet ovat myöhempien ihmissuhteiden edeltäjiä, ja ne ovat oleellisia läheisyyden ja luottamuksen opettelemisessa. Ystävien avulla lapsi saa tietoa muista ihmisistä ja maailmasta itsestä saatavan arvokkaan palautteen lisäksi. (Ritokoski 2010, 61.)

Sosiaalisten taitojen heikkous on sosiaalista kehitystä uhkaava tekijä, joka voi aiheuttaa syrjäytymistä toveriryhmästä tai ongelmia opettajien kanssa. Kyky nähdä asioita toisen henkilön näkökulmasta kuuluu sosiaaliseen kehitykseen, ja sen oppimiseksi lapset tarvitsevat aikuisen ohjausta esimerkiksi ristiriitatilanteissa tai toisen näkökulman ymmärtämisessä. Mikäli aikuisen tukea ei ole saatavilla tarpeeksi, voi lapsi jäädä itsekeskeiselle tasolle. (Pulkkinen 2002, 113.)

Kaveriporukoiden ulkopuolelle jääminen näkyi myös sosiogrammeissa aikaisemmin mainittujen oppilaiden (T8 ja T9) kohdalla. KiVa Koulu -oppituntien jälkeen toinen heistä oli päässyt osittain mukaan kaveriporukkaan, ja toinen koki

kuuluvansa kaveriporukkaan, mutta kaveriporukan muut jäsenet eivät olleet nimenneet häntä parhaaksi kaverikseen. Tästä voidaan päätellä, että KiVa Koulu -oppitunneilla oli vaikutusta kaveriporukkaan liittymisessä joidenkin oppilaiden kohdalla, mutta kaikki oppilaat eivät päässeet osaksi ryhmää edes KiVa Koulu -oppituntien avulla.

Oppilaiden T8 ja T9 tilannetta tarkastellessa voidaan todeta, että ryhmän ja kaverisuhteiden ulkopuolelle jääminen ei korjaannu hetkessä. Kun lapsen status on muodostunut ryhmässä, on sitä vaikea muuttaa, sillä ryhmä kohdistaa lapsen ennakkoluuloja, vaikka tämä pyrkisikin muuttamaan käyttäytymistään. Ryhmän ulkopuolella oleva lapsi ei pääse harjoittelemaan sosiaalisia taitojaan, jolloin statusta on vaikea muuttaa. (Ritokoski 2010, 64–66.)

Vertaisryhmässä torjutuksi tuleminen on myös kehityksen riskitekijä, jolla on yhteys muihin ongelmiin myöhemmin elämässä. Näitä ongelmia ovat muun muassa kouluvaikeudet, tunne-elämän ongelmat sekä käyttäytymisen ongelmat. Jos vertaisryhmän ja ystävyssuhteiden ulkopuolelle jäävän lapsen tilanteeseen ei puututa kokonaisvaltaisesti, voi hänellä tulevaisuudessa olla ongelmia poissaolojen ja luokalle jäämisten, masentuneisuuden ja yksinäisyyden tunteiden sekä antisosiaalisuuden ja jopa rikollisuuden kanssa. (Ritokoski 2010, 66.)

Luokan luokkahenkeen KiVa Koulu -oppitunneilla ei ollut suurta vaikutusta, vaikka muutama oppilas ilmoittikin toisessa kyselylomakkeessa luokkahengen hieman laskeneen. Luokkahenki arvioitiin keskimäärin hyväksi sekä ennen että jälkeen KiVa Koulu -oppituntien. Luokkahengen pysyminen lähes samana tuli esille myös kertomuksissa, sillä KiVa Koulu -oppituntien jälkeen positiivisten ja negatiivisten ilmaisujen kokonaismäärä luokasta muuttui vain vähän.

Haapaniemen ja Rainan (2014, 115–117) mukaan opettajan toiminnalla on suuri merkitys ryhmän toimintaan, sillä hänen tehtävänä on luoda luokan ilmapiiristä sellainen, etteivät suuryhmän sisäiset ilmiöt hallitse tai häiritse pedagogisia tavoitteita. Suurelle koululuokalle on tyypillistä, että se alkaa jakautua pienempiin kuppikuntiin. Kun opettaja on tietoinen vastuustaan ryhmittymien ohjauksessa, voivat oppilaat kokea olonsa turvalliseksi ja opettaja odottaa oppilail-

ta hyvää tulosta. Koska KiVa Koulu -oppitunnit eivät pyrkineet vaikuttamaan luokan opettajan toimintaan, on loogista, että luokkahenki säilyi lähes samana KiVa Koulu -oppitunneista huolimatta. Hyvä luokkahenki ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien kertookin tässä tapauksessa luokan opettajan hyvistä ryhmänohjaustaidoista.

Tutkimukseni KiVa Koulu -oppituntien vaikutuksesta neljäluokkalaisten vertaissuhteisiin koulussa kohdistui vain yhden neljännen luokan oppilaisiin, joiden kokemus luokkahengestä oli jo lähtötilanteessa varsin hyvä, joten suuria yleistyksiä tutkimustuloksista ei voida tehdä. Jokainen ryhmä koostuu erilaisista yksilöistä ja on täten ryhmärakenteeltaan ja koheesioltaan erilainen, joten jos tutkimuksen tuloksia haluttaisiin yleistää myös muita luokkia koskeviksi, tulisi tutkimus tehdä paljon laajemmassa mittakaavassa. Jotta saataisiin vielä tarkempaa tietoa KiVa Koulu -oppituntien vaikutuksista kyseisen luokan vertaissuhteisiin, olisi jatkotutkimuksena kannattavaa seurata luokan tilannetta vielä pidemmän aikaa.

Koska KiVa Koulu -oppitunnit eivät auttaneet kaikkia luokan oppilaita pääsemään osaksi ryhmää tai saamaan uusia ystävyssuhteita, olisi kiinnostavaa tutkia, miten tällaisten matalan statuksen lapsien sosiaalisia taitoja voisi parantaa koulussa. Auttaisiko tällaisia lapsia koulussa järjestettävä oma vertaistuki- tai sosiaalisten taitojen harjoitteluryhmä, vai riittäisikö, että KiVa Koulu -ohjelmaan lisättäisiin jokin elementti juuri kyseisten lasten suuremmaksi huomioimiseksi?

9.2 Tutkimustulosten luotettavuus

Validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä eli sitä, onko tutkimus tehty perusteellisesti, ovatko tutkimustulokset ja niistä tehdyt päätelmät oikeanlaisia, kysyykö tutkija oikeita kysymyksiä ja näkeekö tutkija tutkimuksen suhteet ja periaatteet oikein (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkijan tulee osoittaa, että hänen käyttämänsä tutkimusasetelma ja kohderyhmä vastaavat tutkimuksen kysymyksenasetteluun. Laadullisen tutkimuksen validiteetin arviointi

edellyttää tutkimuksen tulkintojen yleistettävyyden arviointia, eli sitä, miten hyvin tutkijan tulkinnat pätevät yhteiskunnallisessa todellisuudessa. (Anttila 1998.)

Laadullisen tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan aineiston käsittelyn ja analyysin luotettavuutta. Tutkijan on muotoiltava tutkimusraportti sellaiseen muotoon, että lukijan on mahdollista seurata tutkijan tekemiä päätelmiä ja antaa niistä kritiikkiä. Tutkimus on luotettava silloin, kun tutkimusraportin pohjalta voidaan uskoa, että tutkijan kuvaamalla tavalla on päädytty tutkijan esittämiin tulkintoihin. (Anttila 1998.)

Lasten vertaissuhteet muuttuvat jatkuvasti lasten kasvun ja kehityksen myötä, joten tutkimustuloksia tarkastellessa on otettava huomioon mahdollisten muiden tekijöiden vaikutukset luokan tilanteeseen KiVa Koulu -oppituntien ohella. Luokkalaisten vertaissuhteisiin ovat voineet vaikuttaa esimerkiksi koulukiusaamisesta tiedottaminen mediassa, koulun muut toimenpiteet yhteishengen parantamiseksi sekä neljäsluokkalaisten yleisen vireystason muuttuminen kouluvuoden edetessä. Toisaalta koululuokka on aina ilmiö, johon vaikuttavat monet tekijät, eikä sitä ole mahdollista tutkia muita muuttujia poissulkien.

Olen pyrkinyt tekemään tutkimukseni kattavasti ja läpinäkyvästi. Tutkimuksen teoriapohja on laaja ja tutkimuksen toteutus, analyysi ja tulokset ovat jokaisen luettavissa. Olen perustellut aineistonkeruu- ja analyysimenetelmien valintani ja kuvaillut aineiston analyysivaiheen ratkaisujani. Lukija voi seurata kertomuksista tekemieni analyysikategorioiden syntymistä (LIITE 2 ja LIITE 3).

Tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, ettei vastauksissa ollut katoa, vaan kaikki oppilaat vastasivat kyselylomakkeisiin ja kirjoittivat kertomuksen ennen ja jälkeen KiVa Koulu -oppituntien. Tutkimus- ja analyysimenetelmien onnistunut valinta tulee esille tutkimuksen tuloksissa, jotka vastaavat hyvin tutkimuskysymyksiini. Monien eri tiedonkeruu- ja analyysimenetelmien käyttö tekee tutkimustuloksista luotettavia, sillä niillä saadut tulokset ovat samansuuntaisia toistensa kanssa.

9.3 Tutkimuksen eettisyys

Päätös lapsen osallistumisesta tutkimukseen kuuluu käytännössä tämän huoltajan lain mukaisiin oikeuksiin. Huoltajan tulee kuitenkin keskustella asiasta lapsen kanssa, mikäli tämä on lapsen iän ja kehitystason huomioon ottaen mahdollista. Alle 18-vuotiaiden tutkimiseen tarvitaan huoltajien suostumus. Perustuslain turvaama itsemääräämisoikeus takaa kuitenkin sen, että myös lasten osalta tutkimuksiin osallistuminen on vapaaehtoista, ja lapsi saa halutessaan kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. (Nieminen 2010, 33–35.)

Tilastokeskus on laatinut ohjeet lapsista lomaketutkimuksen vastaajina, joissa korostetaan, että lasten elinoloja ja hyvinvointia tutkittaessa tietoja tulisi kysyä nimenomaan lapsilta. Haastattelut tai paperilomakekyselyt eivät aina tuota luotettavinta aineistoa lasten parissa, vaikka ne soveltuvatkin hyvin aikuisille. Lapsia koskevassa tutkimuksessa tulee kiinnittää erityistä huomiota luottamuksellisuuteen ja tutkimuksen toteuttamisen eettisyyteen, ja lapselle tulee kertoa selkeästi, mistä tutkimuksessa on kyse ja mihin kerättyjä tietoja käytetään. (Nieminen 2010, 37.)

Tutkimuksen eettisyys oli minulle tärkeää koko tutkimuksen tekemisen ajan. Lapsia ja heidän vanhempiaan tiedotettiin tutkimuksesta kunnolla ja heiltä kerättiin osallistumiseen tarvittavat luvat. Tutkimuksen aineistoa kerätessä lapsille korostettiin, että tutkimus on vapaaehtoinen, eikä heidän tarvitse vastata kaikkiin kysymyksiin. Aineisto kerättiin siten, että lapset pystyivät keskittymään omiin vastauksiinsa rauhassa ja muiden katseilta piilossa. Heille myös kerrottiin, millä tavalla heidän vastauksiaan tullaan käyttämään tutkimuksessa.

Talentian (2005) Sosiaalialan ammattilaisen eettisten ohjeiden mukaan ammattilaisen on kunnioitettava asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja varjella asiakkaan yksityisyyttä salassapitosäännösten mukaan. Tämän huomioon tutkimuksessani pitämällä keräämäni aineiston mukana aina selkeästi yhdessä paikassa siten, etteivät ulkopuoliset päässeet aineistoon käsiksi. Lapsille korostettiin ennen aineiston keräämistä, etteivät he saa missään vaiheessa nähdä toistensa vastauksia. Yksityisyys ja tiedottaminen paransivat tutkimustulosten luo-

tettavuutta, sillä lasten ei tarvinnut miellyttää toisia oppilaita omilla vastauksillaan. Tutkimusraportista ei voi päätellä yksittäisten osallistujien henkilöllisyyttä, ja tutkimusmateriaalin hävitän asianmukaisesti heti tutkimuksen valmistuttua.

9.4 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyöprosessi oli minulle kokonaisuudessaan uusi kokemus, sillä en aikaisemmin ollut tehnyt tutkimusta. Koin opinnäytetyön tekemisen sopivan haastavana ja mielenkiintoisena projektina, jonka toteuttaminen sujui kuitenkin ilman suuria vastoinkäymisiä. Tutkimuksen tekoa helpotti alusta alkaen selkeä käsitys siitä, mitä haluan lähteä tutkimaan, sillä koulukiusaaminen ja ryhmän sosiaaliset suhteet olivat aihealueina helposti yhdistettäviä ja motivoivia.

Sosionomin (AMK) kompetensseja (Innokylä 2015) tarkastellen opinnäytetyöprosessini vahvisti erityisesti sosiaalialan eettisen osaamisen, asiakastyön osaamisen sekä tutkimuksellisen kehittämistoiminnan kompetensseja. Tutkimuksen tekeminen haastoi minut miettimään sosiaalialan arvoja ja ammattieettisiä periaatteita ja toimimaan näiden mukaisesti muun muassa kerätessäni ja käsitellessäni tutkimusaineistoa. KiVa Koulu -oppituntien konkreettinen toteuttaminen oppilasryhmän kanssa vaati minua ottamaan oppilaat huomioon myös yksilöinä ja toimimaan tilanteissa, joissa esiintyi arvoriitoja niin oppilasryhmän kuin oppilaiden ja omienikin arvojen välillä.

Tutkimusprosessin aikana opin hakemaan ja käsittelemään tietoa haluamastani aiheesta ja pohtimaan lähteiden luotettavuutta ja ajankohtaisuutta. Eri tutkimus- ja analyysimenetelmien käyttö oli myös opettavaista, sillä näin sain käytännön kokemusta sekä laadullisen että määrällisen tutkimuksen tekemisestä ja niiden yhdistämisestä keskenään. Tulosten analysointi oli työni haastavin osuus, jonka myötä opin luottamaan enemmän tekemiini ja perustelemiini ratkaisuihin. Keromusten analysointikategorioita jouduin miettimään muutamaa otteeseen, mikä kasvatti pitkäjänteisyyttäni ja opetti sietämään keskeneräisyyttä.

Koko tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa luokan sosiaalista tilannetta ja tukea luokkaa niin ryhmänä kuin yksilöinä heidän arjessaan koulussa. KiVa Koulu -oppituntien suunnittelu ja toteutus opetti minua hyödyntämään ja soveltamaan jo käytössä olevaa työmenetelmää, jolla pyrittiin oppilasryhmän voimavarojen käyttöönottoon ja vahvistamaan oppilaiden kasvua ja kehitystä. Opinnäytetyöni toimi keinona ehkäistä luokkalaisten huono-osaisuutta ja edistää oppilaiden välistä tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta.

Tulevana sosionomina voin hyödyntää opinnäytetyöprosessin myötä oppimiani taitoja erityisesti lasten ja nuorten parissa työskennellessäni sekä ohjatessani erilaisia ryhmiä. Erilaisia ihmisiä ja persoonia sisältävissä ryhmissä tieto toimivan ryhmän osatekijöistä ja ryhmän jäsenten eri rooleista on arvokkaan tärkeää, jotta jokaiselle ryhmän jäsenelle voidaan taata turvallinen ja arvokas olo. KiVa Koulu -oppituntien myötä olen saanut käyttööni runsaasti uusia keinoja parantaa ryhmän jäsenten välisiä suhteita sekä ennaltaehkäistä ja puuttua mahdollisiin kiusaamistilanteisiin.

LÄHTEET

- Anttila, Pirkko 1998. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Metodix. Saatavana
www-muodossa. Viitattu 26.2.2015.
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/
- Haapaniemi, Rauno & Raina, Liisa 2014. Rakenna oppiva ryhmä: pedagogisen viihtymisen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Heikkinen, Hannu L.T 2007. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 142–158.
- Innokylä 2015. Sosionomi (amk) -tutkinto. Viitattu 26.2.2015.
<https://www.innokyla.fi/sosionomi-amk-tutkinto>
- KiVa Anti-Bullying Program 2012. KiVa Koulu®. Viitattu 26.9.2014.
<http://www.kivakoulu.fi/>
- Koivula, Merja 2013. Yhteisöllisyyden rakentuminen päiväkodin arjessa. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila ja Marjo Varsa (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 19–43.
- Kratsch, Piia & Wuorio, Paula 2002. Koulukiusaaminen ja opettajien siihen kohdistamat ehkäisy- ja puuttumismenetelmät peruskoulun alasteella. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto 2003. Menetelmien tyyppejä ja soveltuvan menetelmän valinta. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Viitattu 25.2.2015.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/menetelma/menetelmatyypit.html>
- KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto 2004. Ristiintaulukointi. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Viitattu 25.2.2015.

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/ristiintaulukointi/ristiintaulukointi.html>

- Kärnä, Antti; Voeten, Marinus; Little, Todd D.; Poskiparta, Elisa; Kaljonen, Anne & Salmivalli, Christina 2011. A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: Grades 4–6. *Child Development*.
- Lindgren, Suvi 2006. Ryhmän vuorovaikutus kiusaamisprosessissa. Nuorten ja koulun henkilökunnan näkemyksiä ryhmän merkityksestä koulukiusaamisessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Marjanen, Päivi; Ahonen Janica & Majoinen, Linda 2013. Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila ja Marjo Varsa (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–74.
- Nieminen, Liisa 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Hanna Lagaström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 25–42.
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 30.12.2013.
- Pesonen & Zotow 2005. Terveystta ja sosiaalista hyvinvointia edistävä työ kouluympäristössä. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Pulkkinen, Lea 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ritokoski, Sami 2010. Lapsi ja kaverit. Teoksessa Eero Jokela ja Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Helsinki: LK-kirjat, 59–78.
- Ropo, Eero 2010. Sosiometriset menetelmät kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 88–102.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. Validiteetti. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 25.2.2015.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_1.html
- Sainio, Miia 2013. Same- and other-sex victimization: risk factors, consequences, and protection by peers. Turku: Turun yliopisto.

- Sainio, Miia 2014. KiVa Koulu® -ohjelma suomalaisissa peruskouluissa: Miten ohjelmaa toteutetaan tai miksi sitä ei käytetä? Turku: Turun yliopisto.
- Salmivalli, Christina & Poskiparta, Elisa 2009. Avain KiVaan Kouluun. Lyhyt opas KiVa Koulu –ohjelmaan osallistuvalla koululla. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 1.
- Salmivalli, Christina 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmivalli, Christina 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, Christina 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, Christina; Pöyhönen, Virpi & Kaukiainen, Ari 2009. KiVa Koulu: Opettajan opas alakoulun 4. luokalle. Turun yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja, 3.
- Salovaara, Reija & Honkonen, Tiina 2011. Rakenna hyvä luokkahenki. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Suoninen, Eero; Pirttilä-Backman Anna-Maija; Lahikainen Anja Riitta & Ahokas, Marja 2011. Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: WSOYpro.
- Syrjälä, Leena 2010. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 247–258.
- Talentia 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013. Kouluterveyskysely. Tapaturmat ja väkivalta. Viitattu 26.9.2014. http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyö/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/tapaturmat-ja-vakivalta#koulukiusattuna_vahintaan_kerran_viikossa

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valli, Raine 2007. Mitä numerot kertovat? Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 184–197.
- Valli, Raine 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 103–127.
- Williford, Anne; Boulton, Aaron; Noland, Brian; Little, Todd D.; Kärnä, Antti & Salmivalli, Christina 2011. Effects of the KiVa Anti-bullying Program on Adolescents' Depression, Anxiety, and Perception of Peers. Springer Science+Business Media.

LIITE 1. KYSELYLOMAKE HELSINKILÄISEN ALA-ASTEEN 4X-LUOKALLE

Kysely on vapaaehtoinen eikä sinun ole pakko vastata siihen, mikäli et halua. Vastaa-
han kyselyyn rehellisesti. Tuloksia ei näytetä muille luokkalaisille, eikä sinua voida tun-
nistaa valmiissa tutkimuksessa vastaustesi perusteella.

VASTAAJAN NIMI: _____

1. Mainitse kolme (tai vähemmän) parasta kaveriasi 4X-luokalta. Nimien ei tarvitse olla
järjestyksessä. Et voi mainita itseäsi.

1. _____
2. _____
3. _____

2. Mainitsi kolme (tai vähemmän) henkilöä 4X-luokalta, joiden kanssa et tule niin hyvin
toimeen. Nimien ei tarvitse olla järjestyksessä. Et voi mainita itseäsi.

1. _____
2. _____
3. _____

3. Montako kaveria sinulla on yhteensä 4X-luokalla?

Minulla on ____ kaveria.

4. Ovatko luokkalaisesi kiusanneet sinua **viimeisen kahden viikon aikana** ja jos ovat,
niin miten? Kiusaamisella tarkoitetaan toimintaa, joka on toistuvaa ja tuntuu sinusta
pahalta. Kiusaamista voi olla esimerkiksi töniminen, potkiminen, lyöminen, haukkumi-
nen, pilkkaaminen, tavaroiden varastelu tai rikkominen sekä porukan ulkopuolelle jät-
täminen.

Ympyröi vastaus:

KYLLÄ EI

Jos vastasit kyllä, kirjoita, millaista kiusaaminen on ollut:

5. Oletko itse kiusannut luokkalaisiasi **viimeisen kahden viikon aikana** ja jos olet, niin miten? Kiusaamisella tarkoitetaan toimintaa, joka on toistuvaa ja tuntuu kiusatusta pahalta. Kiusaamista voi olla esimerkiksi töniminen, potkiminen, lyöminen, haukkuminen, pilkkaaminen, tavaroiden varastelu tai rikkominen sekä porukan ulkopuolelle jättäminen.

Ympyröi vastaus:

KYLLÄ EI

Jos vastasit kyllä, kirjoita, miten olet kiusannut muita:

6. Arvioi asteikolla 1-5, **millainen luokkahenki** 4X-luokalla on (arvostetaanko kaikkia, onko luokallanne mukava olla, tulevatko kaikki toimeen keskenään). 1 = surkea luokkahenki, 2 = huono luokkahenki, 3 = kohtalainen luokkahenki, 4 = hyvä luokkahenki, 5 = erinomainen luokkahenki

Ympyröi mielestäsi sopiva numero:

1	2	3	4	5
surkea	huono	kohtalainen	hyvä	erinomainen

Kiitos vastauksista!

LIITE 2. ENSIMMÄISTEN TARINOIDEN ANALYSOINTIKATEGORIAT

Pelkistetyt ilmaukset (yht. 41)	Alakategoriat	Yläkategoriat	Yhdistävä kategoria
- (T8) Luokassa on kivaa. - (P4) Minä viihdyn hyvin luokassa ja koulussa. - (P4) Kouluun on kiva mennä kun on kavereita. - (T13) Minä viihdyn luokallani. - (T13) Luokani on ihan kiva. - (T13) Viihdyn luokallani. - (T1) Meidän luokkamme on kiva. - (T1) Kaikille löytyy kavereita. - (T1) Viihdyn hyvin luokalla. - (P1) Meidän luokassa on kiva ja ystävällinen tunnelma. - (P4) Meidän luokka auttaa muita. - (P4) Meidän luokalla kaikki on yhtä arvokkaita. - (P1) Meidän	Positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti (yht. 12) - (T8) Luokassa on kivaa. - (P4) Minä viihdyn hyvin luokassa ja koulussa. - (P4) Meidän luokalla on hyvä tunnelma. - (T13) Minä viihdyn luokallani. - (T13) Luokani on ihan kiva. - (T13) Viihdyn luokallani. - (T1) Meidän luokkamme on kiva. - (T1) Viihdyn hyvin luokalla. - (P1) Meidän luokassa on kiva ja ystävällinen tunnelma. - (P1) Meidän luokkamme on kiva. - (P9) Minä viihdyn luokalla hyvin. - (P9) Meidän luokkamme on mukava.	Luokkahenki (Positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti & Negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti, yht. 15)	Neljäsluokkalaisten kokemukset luokan vertaissuhteista

luokkamme on kiva. - (P1) Meidän luokkamme käyttäytyy hyvin. - (P9) Luokalla on välillä tylsää. - (T13) Meidän luokkamme on meluinen. - (T13) Luokassa on yleensä outo tunnelma. - (T8) Koulussa on kivoja kavereita. - (P1) Kaverit ovat kivoja. - (P1) Luokallamme on kilttejä ja reiluja ihmisiä. - (P4) Meidän luokalla on hyviä kavereita. - (T13) Luokassamme on kivoja oppilaita. - (T13) Luokkamme tytöt ovat kivoja. - (T13) Luokkamme pojat ovat outoja. - (T13) Luokassamme on paljon kivoja ja ystävällisiä tyttö-	Negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti (yht. 3) - (P9) Luokalla on välillä tylsää. - (T13) Meidän luokkamme on meluinen. - (T13) Luokassa on yleensä outo tunnelma	Kaverit (Positiiviset ilmaisut kavereista, yht. 11)	
	Positiiviset ilmaisut kavereista (yht. 11) - (P4) Kouluun on kiva mennä kun on kavereita. - (T1) Kaikille löytyy kaveri. - (T8) Koulussa on kivoja kavereita. - (P1) Kaverit ovat kivoja. - (P4) Meidän luokalla on hyviä kavereita. - (T1) Luokassa on kivoja ja mukavia kavereita. - (T8) Meidän luokalla on paljon kavereita. - (P4) Kaikki on kavereita. - (P1) Minulla	Vertaiset (Positiiviset ilmaisut vertaisista & Negatiiviset ilmaisut vertaisista, yht. 6)	

jä. - (T1) Luokassa on kivoja ja mukavia kavereita. - (T1) Välillä joillakin on vähän riitaa. - (P9) Luokalamme on mukavia ihmisiä. - (P9) Minä viihdyn luokalla hyvin. - (T8) Meidän luokalla on paljon kavereita. - (P9) Meidän luokkamme on mukava. - (P9) Kaikilla on kavereita. - (P4) Meidän luokalla on hyvä tunnelma. - (P4) Kaikki on kavereita. - (P1) Minulla on kolme parasta kaveria. - (P9) Luokassa minua ärsytetään välillä. - (P9) Minulla on kavereita. - (P4) Luokassa hännätään välillä, mutta tilanteet so-	on kolme parasta kaveria. - (P9) Minulla on kavereita. - (P9) Kaikilla on kavereita.		
	Positiiviset ilmaisut vertaisista (yht. 5) - (P1) Luokalamme on kilttejä ja reiluja ihmisiä. - (T13) Luokassamme on kivoja oppilaita. - (T13) Luokkamme tytöt ovat kivoja. - (T13) Luokassamme on paljon kivoja ja ystävällisiä tyttöjä. - (P9) Luokalamme on mukavia ihmisiä.	Käytös vertaisia kohtaan (Vertaisten positiivinen kohtelu & Vertaisten negatiivinen kohtelu, yht. 9)	
	Negatiiviset ilmaisut vertaisista (yht.1) - (T13) Luokkamme pojat ovat outoja.		
	Vertaisten positiivinen kohtelu (yht. 5) - (P4) Meidän		

vitaan aina. - (T13) Luokassamme on jonkun verran toisen ärsyttämistä. - (T13) Jotkut potkivat palloa suoraan päin ihmisiä eivätkä pyydä anteeksi. - (P4) Kaikki otetaan mukaan.	luokalla kaikki on yhtä arvokkaita. - (P4) Meidän luokka auttaa muita. - (P1) Meidän luokassa on kiva ja ystävällinen tunnelma. - (P1) Meidän luokkamme käyttäytyy hyvin. - (P4) Kaikki otetaan mukaan.		
	Vertaisten negatiivinen kohtelu (yht. 4) - (P9) Luokassa minua ärsytetään välillä. - (P4) Luokassa härnätään välillä, mutta tilanteet sovitaan aina. - (T13) Luokassamme on jonkun verran toisen ärsyttämistä. - (T13) Jotkut potkivat palloa suoraan päin ihmisiä eivätkä pyydä anteeksi.		

LIITE 3. TOISTEN TARINOIDEN ANALYSOINTIKATEGORIAT

Pelkistetyt ilmaukset (yht. 44)	Alakategoriat	Yläkategoriat	Yhdistävä katego- ria
- (T8) Luokkamme on kiiva. - (P9) Luokkamme on mukava. - (P9) Viihdyn luokallamme hyvin. - (T1) Luokkamme on kiiva. - (T1) Luokallamme on paljon kavereita. - (P1) Luokkamme on hyvä. - (P1) Viihdyn luokassa ihan hyvin. - (T13) Viihdyn luokallani hyvin. - (P4) Meidän luokalla on kivoja kavereita. - (P4) Viihdyn hyvin luokallamme. - (P9) Kaikilla on mukava olla luokassamme. - (P9) Luokassa tunnelma on rauhallinen. - (T1) Meidän luokkahenki on hyvä. - (T1) Luokassamme on jonkun verran	Positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti (yht. 13) - (T8) Luokkamme on kiiva. - (P9) Luokkamme on mukava. - (P9) Viihdyn luokallamme hyvin. - (T1) Luokkamme on kiiva. - (P1) Luokkamme on hyvä. - (P1) Viihdyn luokassa ihan hyvin. - (T13) Viihdyn luokallani hyvin. - (P4) Viihdyn hyvin luokallamme. - (P9) Luokassa tunnelma on rauhallinen. - (T1) Meidän luokkahenki on hyvä. - (P1) Luokkahenkemme on hyvä. - (T13) Luokallamme on ihan hyvä luokkahenki. - (P4) Meidän luokassa on hyvä tunnel-	Luokkahenki (Positiiviset ilmaisut luokasta yleisesti & Negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti, yht. 15)	Neljäsluokkalaisten kokemukset luokan vertaissuhteista

kaveriporukoi- ta. - (P1) Luokka- henkemme on hyvä. - (T13) Luokal- lamme on ihan hyvä luokkahenki. - (T13) Luokal- lamme ei yleensä puhu- ta pahaa toi- sista. - (P4) Meidän luokassa on hyvä tunnel- ma. - (P4) Minut otetaan heti mukaan leik- kiin. - (T13) Luok- kamme on meluisa. - (T13) Luok- kamme tun- nelma on yleensä me- luinen. - (T8) Luokallani on kivoja tyyppejä. - (T8) Luokallani on kavereita ja parhaita ka- vereita. - (T8) Luokallani on ystävällistä porukkaa. - (P9) Luokal- lamme on mukavia oppi- laita. - (P9) Luokal- lamme on in- hottavia oppi-	ma.		
	Negatiiviset ilmaisut luokasta yleisesti (yht. 2) - (T13) Luok- kamme on meluisa. - (T13) Luok- kamme tun- nelma on yleensä me- luinen.	Kaverit (Positiiviset ilmaisut kave- reista, yht. 8)	
	Positiiviset ilmaisut kavereista (yht. 8) - (T1) Luokal- lamme on pal- jon kavereita. - (P4) Meidän luokalla on ki- voja kavereita. - (T8) Luokallani on kavereita ja parhaita kave- reita - (T1) Viihdyn kavereitteni kanssa. - (T13) Luokal- lamme on hy- viä kavereita. - (T8) Luokassa on paljon ka- vereita. - (P9) Minulla on kavereita. - (P1) Minulla on pari ystä- vääkin	Vertaiset (Positiiviset ilmaisut ver- taisista & Ne- gatiiviset il- maisut vertai- sista, yht. 12)	
	Positiiviset ilmaisut vertaisista (yht. 7) - (T8) Luokallani on kivoja	Käytös vertai- sia kohtaan (Vertaisten positiivinen kohtelu &	

laita. - (T1) Viihdyn kavereitteni kanssa. - (P1) Täällä on pari ärsyttävää poikaa ja tyttöä. - (P1) Luokalamme suurin osa ihmisistä on ihan kivoja. - (T13) Luokalamme on hyviä kavereita. - (T13) Luokalamme pojat ovat meluisia. - (T13) Luokalamme tytöt ovat rauhallisia. - (P4) Meidän luokalla on kivoja ihmisiä. - (P4) Koko luokka on kiva. - (T8) Luokassa on paljon kavereita. - (P9) Minulla on kavereita. - (P9) En enää ole kiusattu. - (P1) Minulla on pari ystävääkin. - (T1) Haluaisin että pojat ja tytöt leikkisivät yhdessä. - (T1) Luokalamme ei tule paljon riitoja eikä tappeluita.	tyyppejä. - (T8) Luokallani on ystävällistä porukkaa. - (P9) Luokalamme on mukavia oppilaita. - (T13) Luokalamme tytöt ovat rauhallisia. - (P4) Meidän luokalla on kivoja ihmisiä. - (P4) Koko luokka on kiva. - (P1) Luokalamme suurin osa ihmisistä on ihan kivoja.	Vertaisten negatiivinen kohtelu, yht. 9)	
	Negatiiviset ilmaisut vertaisista (yht.5) - (T1) Luokassamme on jonkun verran kaveriporukoita. - (P9) Luokalamme on inhottavia oppilaita. - (P1) Täällä on pari ärsyttävää poikaa ja tyttöä. - (T13) Luokalamme pojat ovat meluisia. - (T1) Haluaisin että pojat ja tytöt leikkisivät yhdessä.		
	Vertaisten positiivinen kohtelu (yht. 8)		

- (P1) Minua ei ole kiusattu ikinä, enkä minäkään ole kiusannut. - (P1) Meidän luokalla ei ole ikinä kiusattu. - (T13) Minua ei kiusata yleensä luokallani. - (T13) Kavereitani kiusataan joskus.	- (P9) Kaikilla on mukava olla luokassamme. - (T13) Luokallamme ei yleensä puhuta pahaa toisista. - (P4) Minut otetaan heti mukaan leikkiin. - (P9) En enää ole kiusattu. - (T1) Luokallamme ei tule paljon riitoja eikä tappeluita. - (P1) Minua ei ole kiusattu ikinä, enkä minäkään ole kiusannut. - (P1) Meidän luokalla ei ole ikinä kiusattu. - (T13) Minua ei kiusata yleensä luokallani.		
	Vertaisten negatiivinen kohtelu (yht. 1) - (T13) Kavereitani kiusataan joskus.		

LIITE 4. SAATEKIRJE VANHEMMILLE

HYVÄ 4X-LUOKKALAISEN HUOLTAJA!

Olen tekemässä erään helsinkiläisen koulun 4X-luokalla sosionomin (AMK) koulutukseen kuuluvaa opinnäytetyötä aiheesta KiVa Koulu –teematuntien vaikutus neljäsluokkalaisten sosiaaliin suhteisiin. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa 4X-luokan ryhmädynamiikkaa ja luokkahenkeä ennen ja jälkeen yhdessä luokanopettaja XXX kanssa suunniteltujen KiVa Koulu (kiusaamisen vastainen) –teematuntien loppuvuoden 2014 aikana.

Tutkimuksen aikana oppilaat vastaavat kahteen kertaan kyselylomakkeeseen, jossa kysytään heidän kaverisuhteitaan, mielipiteitä luokkahengestä sekä kokemuksia kiusaamisesta. Kyselylomakkeiden avulla luokan ryhmärakenteesta tehdään sosiogrammit. Lisäksi oppilaat kirjoittavat oppituntien yhteydessä kaksi kertomusta luokastaan.

Tutkimuksen aikana oppilaiden henkilötietoja käsitellään ainoastaan etunimen osalta, sillä se on sosiogrammien muodostamisen kannalta välttämätöntä. Oppilaat eivät näe toistensa vastauksia missään vaiheessa. Kerätty aineisto säilytetään tallessa yhdessä paikassa, eikä tietoja luovuteta ulkopuolisille. Valmiista tutkimuksesta ei voi päätellä yksittäisen henkilön henkilöllisyyttä. Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseus –tietokannassa (löytyy internetistä) toukokuun lopussa 2015, ja aineisto hävitetään tietosuojajätteen mukana tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, joten lapsenne voi halutessaan kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen. Alaikäisten kohdalla lupa tutkimukseen osallistumisesta on saatava lapsen huoltajilta, joten täyttättehän alla olevan suostumusluvan ja palautatte sen **XX.XX.2014 mennessä** lapsenne mukana luokanopettaja XXXlle. Mikäli teillä on kysyttävää, vastaan kysymyksiinne mielelläni sähköpostitse.

Kiitos yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin,

Loviisa Kähönen, sosionomiopiskelija
Diakonia-ammattikorkeakoulu

(Leikkaa viivaa pitkin)

4X-luokan oppilas _____ (lapsen nimi)

saa () / ei saa () osallistua tutkimukseen KiVa Koulu –teematuntien vaikutuksesta neljäsluokkalaisten sosiaalisiin suhteisiin.

Huoltajan/huoltajien allekirjoitukset:

Nimenselvennykset: